

184

J. 223

Părți

din istoria Românilor bucovineni

scrise în limbă populară

58

de

CONSTANTIN MORARIU

administrator parochial la biserica s. Parascheva in Cernăuț.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG202000569

Retipărire din gazeta „Destepărea” pe spesele fondului
școlii de fetite.

biblioteca sec. „Petru Maior”

n. chron. 551

n. grup. B 43

Cernăuț 1893.

Tipo- și litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievicei.

Editura autorului.

1.

Începutul istoriei Românilor și diploma împărătească din 9 Decembrie 1862.

Noi Românii din ziua de astăzi ne tragem dela poporul cel mai renumit de pe lume, anume dela Romanii cei vechi ce locuia în Italia și a căroră istorie se începe la anul 753 înainte de Christos. Strămoșii noștri Romani și-au supus în restimp de cam 870 de ani toate țerile câte era cunoscute pe atuncea, împărăția lor cuprindea 120 milioane de oameni și era așa de mare, cum n'a fost și nu mai este altă împărăție pe pământ. Romanii au fost dară un popor care n'a avut și nu are păreche în vitejie, pentru-că numai ei singuri au domnit preste toată lumea, numai ei singuri au fost domnitorii lumii.

Unul din cei mai mari împărați ai Romanilor a fost Traian, care a domnit dela anul 98 până la anul 117 după Christos. În țerile, unde locuiesc astăzi Ungurii și Românii, adecă în țeara ungurească, în Ardeal, Banat, Bucovina, România și Basarabia, locuia pe timpul împăratului Traian poporul Dacilor și țeara lor se numea Dacia. Dacii era un popor foarte neastem-

părat, și de aceea Traian s'a hotărît să-și stîngă de pe fața pămîntului. Acest plan l'a împlinit Marele împărat în 4 ani de zile așa de bine, că n'a mai ramas nici o urmă de Daci pe pămînt. Dacia fu pustiită de oameni cu totul, și în anul 106 după Christos fu prefăcută în țeară romană. Acuma împăratul Traian a adus în Dacia cea pustie mulțime nemărginită de oameni din Italia și din alte țeri ale împărăției sale, va să dică, a împoporat sau a colonizat*) Dacia cu Romani.

Dela acei Romani aduși de Traian în Dacia ne tragem noi Românii din ziua de astăzi, și de oare-ce și Bucovina era o parte a Daciei, de aceea și noi Românii bucovineni ne aflăm în țeara noastră de 1786 de ani, adică dela anul 106 după Christos, prin urmare sîntem cei mai vechi locuitori ai acestui pămînt. Strămoșii noștri sînt falnicul popor al Romanilor, domnitorii de odinioară ai lumii, leagănul nostru este țeara Italiei cu vecinica și strălucita ei cetate Roma. Dela strămoșii noștri Romani am moscenit noi scumpa și dulcea noastră

---

*) A aduce oameni dintr'o țeară ca să locuească în altă țeară se chiamă „a coloniza“, ear' oamenii cei aduși se chiamă „coloniști“.

limbă românească, care trebuie s'o păzim ca ochii din cap, dacă vrem să trăim; dela strămoșii noștri Romani am moștenit curajul și vitejia în războaie, precum și multe, multe datine.

Strămoșii noștri din Dacia nu au avut parte lungă vreme de pace, ci numai cam 269 de ani, adică dela 106 până la 375 după Christos. Dela anul 375 însă începură a năvăli din Asia prin țeara moscăcească de astăzi multe popoare sălbătice și cu totul necunoscute până atunci, curgând ca un potop asupra împărăției celei mari a Romanilor. Acele popoare sălbătice sau barbare erau: Goții, Hunii, Ghepizii, Avarii, Slavii, Bulgarii, Ungurii, Peceneghii, Cumanii și Tatarii, care cu toții au prădat, au ars și pus în țările Europei noastre mai-că prin o mie de ani, sfărâmând și împărăția Romanilor. Pe poporul roman însă tot nu l'au putut stinge, căci precum resar din o trupină bătrână și vechie mlădițe nouă, așa au resărit și din trupul cel vechiu al Romanilor alte popoare tinere, anume Franțujii, Italienii, Spaniolii, Portugezii și noi Români, care cu toții suntem frați, căci ne tragem dela aceiași părinți, dela vechii Romani.

Pe timpul năvălirii popoarelor celor barbare strămoșii noștri din Dacia și-au

mântuit vieața în munții Carpați, ce încungiură Ardealul din toate părțile. Din acel cuib au început apoi Românii a roî ca dintr'o matcă și a se respira earăși pe câmpiile, cari era odată în stăpânirea lor. Astfel coborîndu-se Dragoș-Vodă pela anul 1288 din Maramureșul Ardealului pe apa Moldovei în jos și, „vădënd locuri desfătate, cu câmpii deschise, cu păduri dese și ape curgătoare, îndrăgind locul, i-au tras pe ai săi dela Maramureș și pe alții i-au îndemnat de au venit și s'au așezat întâiu sub munte, eară apoi înmulțindu-se și crescënd înainte“ au întemeiat statul Moldovei între apa Moldovei, Sirete, Nistru și marea neagră, și au pus „în pecetea țerii **cap de bour**, care este marca ori semnul țerii până în ziua de astă-di. Timp de 487 de ani a fost Bucovina țeară a Moldovei, până-ce prin tractatul sau invoiala în scris din 7 Mai 1775 țeara noastră veni sub împărăția prea luminatului nostru împărat. Bucovina a fost așa-dară țeară românească, și țeară românească este ea și astă-di. Aceasta o recunoasce însuși Maiestatea Sa prea bunul nostru împărat, căci eată ce dice diploma împărătească din 9 Decemvrie 1862, prin care i se dă Bucovinei marca sau semnul țerii:

„Noi Francisc Iosif Întăiu, din mila lui Dumnezeu Împărat al Austriei, Rege al Ungariei și Boemiei, Rege al Lombardiei și Venetiei, al Dalmației, Croației, Slavoniei, Galiției, Lodomeriei și Iliriei, Archiduce al Austriei, mare duce al Cracoviei, duce al Lotaringiei, Salisburgului, Stiriei, Carintiei, Carnioliei, Silesiei de sus și de jos și al Bucovinei; mare duce al Ardealului, marchion al Moraviei, Conte de Habsburg și Tirol; mare voivod al voivodinei Sêrbia și așa mai departe . . . am înțeles cu plăcere, că dieta credinciosului nostru ducă al Bucovinei a înțeles prea umilită sa rugare, subscrisă de comisiunea de încredere încă în anul 1849 pentru încuviințarea unei marce proprii a țerii.

Oa parte din Dacia veche, țeara aceea Bucovina se număra sub stăpânirea domnilor Moldovei la așa numita „țeară de sus“, mai târziu se numea Arboroasa, Plonina și în urmă Bucovina după pădurea de fagi dintre Cernăuț și Vijniț. Înainte de Ștefan cel Mare o mică parte a țerii de dincolo de Prut se ținea de Galiția, eară o seamă din munții ei de Ardeal.

Astfel hotarele Moldovei și prin urmare și cele ale Bucovinei, după biruințele numitului principe (Ștefan cel mare)

în contra Leșilor și a Ungurilor, fură statornicite prin anumite tractate, pe temeiul cărora granițele era spre Apus și Meadă-noapte Nistrul, păraele Serafinesci, Colacinul și riul Ceremuș, apoi spre Meadă-și isvoarele Ceremușului, ale Sucevei, Bistriței și Trotușului până în Milcov. Țeara aceasta, locuită la început de Daci, apoi împoporată de coloniile lui Traian, fu bântuită pe timpul năvălirii popoarelor de cătră Goți, Ghepizi, Huni, Avari, Unguri, Tatari și alte popoare, cari au lăsat după sine numai urme de groază și de pustiiri.

Între astfel de împregiurări grele ce au ținut mai-că o mie de ani, poporul băștinaș fu împedecat în calea sa spre propășire în luminarea minții, și trebuia să fie mulțămit a-și mântui vieața, dătimele și **limba**, fugind în întunerecul pădurilor sale, dacă nu mai putea să lupte cu armele în mână în contra barbarilor năvălitori.

Abia după ce fură împreunate prin Dragoș-Vodă singuratecele ținuturi într'un stat (voivodat) și puterea poporului băștinaș mai crescuse încâtva prin apărarea de popoarele vecine, ajunse statul acesta (al Moldovei) sub **eroul Stefan cel Mare** la un măreț renume prin biruințele strălucite ale acestuia asupra

dușmanilor creștinătății și ai civilizațiunii*), despre cari biruinți dau încă și astăzi dovezi numeroasele biserici și mănăstiri Putna, Volovăț, Badeuț, Suceava, Solca, Moldovița, Sucevița, Dragomirna, Prisaca și altele mai multe.

Din momentul acela, în care **Bucovina** prin tractatul din 7 Mai 1775 fu împreunată cu Coroana Noastră, țeara începu a mai resufla sub binecuvântările unei cărmuiri blânde de dușmăniile ce o turburaseră până atuncea necurmat și începu a merge pe calea propășirii înainte. Se făcură drumuri cari înlesniră negoțitoria; lucrarea pământului și industria începură a înflori; în toate părțile se înființară școale și așa se puse temelia pentru un viitor mai bun, la care **Bucovina** privește cu încredere veselă.

După împreunarea țerii cu scepstrul Nostru, ea fu pusă mai întâiu sub administrare (cărmuire) militară; apoi la anul 1786 fu împreunată cu Galiția, la 1790 fu hotărâtă provincă**) de sine stătătoare cu propriile ei judecătorii locale, la 1804 i se dete și un „Forum no-

---

*) Civilizațiune se numesce propășirea unui popor în tot ce este bine, frumos și de folos.

**) O țeară dintr'o împărăție se numesce și provincă.

bilium“ (adecă judecătorie pentru boeri); la 1817 deveni din nou un ținut al Galiției și în aceasta însușie remase supusă guvernului galițian până la anul 1848.

Arătându-se însă din trecut, că deosebirea de limbă, de datine și de obiceiuri nu fac să fie de dorit o contopire cu Galiția, de aceea la anul **1848 Ne-am îndurat a ridica Bucovina la rang de ducat** și i-am dăruit **neatârnare** (autonomie) administrativă care, după-ce nu reuși încercerea făcută la 1860 de a o împreuna cu Galiția, curând după aceea fu reînnoită în mod statornic.

Prin legea fundamentală dela 26 Februarie 1861 Noi am chizeșuit aceasta **reînnoire a neatârnării** administrative a credinciosului nostru ducat **Bucovina**, prin care ajunse să aibă o reprezentanță*) a țerii și fu chemat a lua parte la dieta imperială, eară cu hotărîrea Noastră împărătească dela două-deci și cinci August o miie opt sute șese-deci și unul Ne-am aflat îndemnați a-’i dăruî **o marcă (semn) proprie a țerii.**

*) Cei-ce stau în fruntea unei diregătorii se numesc reprezentanți, eară toți reprezentanții la un loc se numesc reprezentanța acelei diregătorii. Așa de pildă se numesc deputații noștri din dietă „reprezentanța țerii“.

Îngăduim îndeosebi ca reprezentanța țerii a credinciosului nostru ducat Bucovina și organele (slujbașii) ei să se folosească de marca ducală lucrată în diploma aceasta cu colorile măiestre și descrisă precum urmează :

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe o tablă împărțită de-a lungul în colorile albastru și roșu un cap firesc de bour așezat cu fața înainte și însoțit de trei stele aurie într'un triunghi drept. Tabla e încungiurată de o mantie roșie tivită cu frunze de aur, căptușită cu ermelin și ridicată cu ciucuri de aur peste colțurile tablei. De-asupra mantiei zace o pălărie ducală de aur împodobită cu petre scumpe și pe jumătate căptușită cu roșu.

Pentru mai marea întărire a tuturor acestora am subsemnat diploma aceasta cu numele Nostru împărătesc și am poruncit să se atîrne de dînsa sigiliul (pecetea) **Maiestății noastre împărătesci.**

Data și trimisă prin iubitul și credinciosul Nostru Anton cavaler de Șmerling, consilierul intim și ministrul de stat al Nostru, decorat (împodobit) cu ordinul*) Nostru împărătesc Leopoldin și cu ordinul de credință al marelui ducat Baden, Doctor în drepturi s. a. m. d. În capitala și rezidența împărăției Noastre Viena, la a noua și din Decembrie a anului o mie opt sute șeszeci și doi după nascerea lui Christos și a cincisprezecelea al împărăției Noastre.“

Francisc Iosif m. p.**)

Ministrul de Stat:

Anton cavaler de Șmerling m. p.

La preînalta poruncă proprie a Maiestății sale Apostolice Împărătesci-Regesci :

Carol cavaler de Reich m. p.
consilier ministerial.

*) Ordin se numesce o medalie, ori cruce, ori alt semn de felul acesta cu care-î respălătesce Împăratul unui om pentru slujba sa cinstită și cu sporiu. Ordin însemnează însă și atâta cât poruncă.

**) Literele m. p. puse după subscrierea unui nume însemnează „mâna proprie“, adică că cel-ce și-a scris numele, a făcut-o aceasta cu mâna sa proprie.

Împăratul nostru Francisc Iosif I.

Diploma aceasta se păstrează în arhiva*) Comitetului țerii din Cernăuț. Ea cuprinde pe scurt întreaga istorie a Bucovinei din timpurile cele mai vechi până la anul 1862, ea este dovadă viuă despre cel mai curat simț de dreptate și despre Inima cu adevărat bună, nobilă și părintească a Maiestății sale prea iubitelui nostru Împărat față cu noi Românii din Bucovina. Ți se încălzește sufletul și inima când cetesci în aceasta scumpă scrisoare împărătească, că între altele și deosebirea de **limbă** nu face să se dorească o împreunare ori o contopire a Bucovinei cu Galiția. O, Doamne, și oare nu scim noi cât de amar asuferit biata noastră limbă românească în restimpul celor 63 de ani, cât țeara ne era împreunată cu Galiția? Nu scim cum băeții noștri era batjocuriți prin școale de învățătorii poleci cari, auzindu-și vorbind romănesce, dicea că vorbesc țigănesce, îi puneă să poarte spre pedeapsă pentru vorba românească table cu măgari aninate de grumaz și lăsa să fie stușiți de ceilalți copii străini? Se poate dară o birefacere mai mare decât aceea ce ne-a făcut-o Maiestatea sa Imperatul, că ne-

---

*) *Archivă* se chiamă locul în care se păstrează hârtii sau documente vechi.

a scos din jugul nesuferit al Galițienilor și prin articolul 19 al legii din 21 Decembrie 1867 ne-a dat dreptul nevătămat de a ne apăra nația și limba și a ne îngriji de dînsele? Seara și demineata și de apurure se înălțăm rugi fierbiți cătră atotputernicul Dumnezeu pentru îndelungata și fericita viață a Împăratului nostru, căci numai Maiestății sale avem să-i mulțămim că astă-di nația noastră și cel mai prețios odor ce'l avem — limba românească — nu mai sînt lovite și batjocurite de dușmanii neamului nostru. Eară de se întâmplă poate în unele locuri că încă tot sînt batjocurite, apoi numai cei ce sufăr batjocurile sînt de vină, dovedind că sînt oameni molateci, pentru-că un Român verde și cu inima la loc nu va suferi nici odată să arunce oarecare străin cu tină în nația ori în limba sa.

2.

Ocuparea Bucovinei de cătră Austria și limba ocărmuirii ei până după anul 1800.

Bucovina a fost ocupată sau cuprinsă de oștile împărătesci ale Austriei în 31 August 1774; căci în ziua aceea sosi generalul austriac Spleny cu brigada sa în Cernăuț. Aice el mai află o parte de armată austriacă

care, după cât se pare, venise în luna lui Maiu a aceluiași an. Întrând acele oști în țeară, nu s'a vărsat nici un strop de sânge, fiind-că despre aceasta se făcuse de mai nainte o învoială pacinică între cei mai mari ai Austriei și între generalul moscăcesc Romanțov, care chiar atunci sfârșise o bătălie cu Turcii și se afla cu oastea sa în Moldova. De oare-ce însă Moldova și așa-dară și Bucovina ce se ținea de dînsa era pe timpul acela sub stăpânirea Turcilor, de aceea împărăția noastră a încheiat o învoială și cu Turcii ca să-i lese Bucovina. Învoiala aceea s'a făcut în scris în 7 Maiu 1775.

Se scie acuma din diploma împărătească din 9 Decemvrie 1862, că țeara noastră se numea sub stăpânirea Domnilor Moldovei Arboroasa și după aceea Plonina. După trecerea ei la Austria i s'a dat numele Bucovina și eată de ce: Gelițienii migieși cu noi nu puteau rosti numele românesc al țerii noastre și, de oare-ce ei veneau adese-ori încoace în trebile lor, o numiră cu numele leșesc „B u c o v i n a“, care pe românesc înseamnă F ă g e t sau ț e a r a f a g i l o r. Numele acesta l'a căpătat țeara din pricina multelor păduri de fag ce se afla în trînsa.

Aflându-se acest nume în gura întregului popor galițian, guvernatorii au-

striaci, trimiși la noi să ne cârmuească, nu-și mai bătură capul cu numele țerii noastre, ci îl primiră așa după cum îl audiseră prin părțile Galiției.

Împărăția austriacă a așezat apoi în capul țerii pe Generalul Spleny ca s'o cârmuească milităresce. Generalul, ca să vadă cu cât popor are să aibă de lucru, a pus în anul 1776 să se numere toți locuitorii țerii. Numărarea aceea a dat la iveală, că pe atunci era în Bucovina 75 mii de locuitori, împărțiți în 12 mii 500 de familii și locuind în trei orașe, adecă în Suceavă, Cernăuț și Siret *), și în 229 de sate. La acei locuitori se găsiră capi de familie: 197 boeri și mazili, 149 ruptași (adecă oameni cari s'au îndatorit cu ceva cătră alții pentru un preț hotărît), 415 preoți, 86 dascali, 466 călugări, 88 călugărițe, 285 diregători de stare mări joasă, 45 negoțitori, 14 mii 992 țerani, 58 Armeni, 526 Jidani și 294 Țigani. Cum-că mai toți locuitorii aceia era Români, ne dovedesc scrisorile generalului Spleny și a urmașului său Enzenberg trimise curții împărătesci din Viena, ne dovedesc așijderea și mărturisirile bărbaților învățați Goehlert și Gray,

*) Pe atunci Rădăuțul, Câmpulungul, Humorul, Storojinețul, și celelalte târgurele din Bucovina era numai sate.

cari scriu că baștina poporului era pe atunci Moldovenii, și numai pe ici pe colea se audea vorbindu-se și rusesce, armenesce și jidovesce. Altă dovadă, că limba românească era pe atunci limba tuturor locuitorilor din Bucovina, este și o scrisoare tipărită în 27 August 1777, cu care generalul Spleny dă de scire întregii țeri în numele împărătesei Maria Teresia, că în 1 Octomvrie călendar vechiu ori 13 Octomvrie călendar nou 1777 au să se adune deputați din toate stările poporului la Cernăuț ca să jure că vor fi cu credință cătră tron și împărăție. Scrisoarea aceea tipărită dice din cuvânt în cuvânt așa :

„Noi Maria Teresia cu mila lui Dumnezeu“.

„A Rîmului împărăteasă, văduvă crăească dela țeara Ungurească, Bohemia, Dalmația, Croația, Slavonia, Galiția și Lodomeria . . . . ., Archicnehină de Austria, Cnehină dela Burgundia . . . . ., Cnehină dela Brabant . . . . ., Mare Cnehină dela Toscana . . . . la toți și fieștecăruia ce sînt locuitori într'această Bucovina destrictu, care ori unde ce sat sau moșie au aice de stăpânesc, cu care sînt

ai noștri supuși sau podani și protecția noastră sînt vrednici a avea: Adecă tuturor Mitropoliților, Archiepiscopi, Episcopi, Archimandriți, Dichei, Eghumeni, Protopopi, Preoți, Diaconi, Boieri, Mazili, ruptași și la toată prostimea, orașe, târguri, sate, și la toată obștea, atât parte bisericească cum și lumească, vă adevărim întăiu a noastră Împărătească și Crăească milă, gând bun și tot binele, căroră noi cele arătate mai jos arătăm și înștiințare facem . . . . .“

Astfel e tipărită scrisoarea aceasta și mai departe tot în limba românească, și ea este dovada cea mai bună, că în acele timpuri românești trebuia să scrie ori și cine către obștea locuitorilor din Bucovina, dacă voia ca obștea să'l înțeleagă.

Și fiind-că limba românească era pe atunci numai unica limbă a țerii noastre, de aceea ea era băgată în seamă și de diregătoriile militare dela noi. Despre aceasta aflăm dovadă într'o scrisoare numită „Mărturie chotarnică“ și scrisă în 17 Noemvrie 1778, în care cetim următoarele: „Facem scire cu

aceasta adevărată și încredințată mărturie chotarnică, că aducându-ne Dumealui Toader Păunel o carte delamăria sa căpitanul Jucovschi, auditorul Bucovinii districtu, întru care ne scrie ca să mergem la satul Boianciucului și să alegem parte de moșie dumisale lui Toader Păunel din stâlpul din gios de cătră partea dumisale lui Gligoraș a Tăutului . . . . . deci noi după poruncă am mers la numita moșie și am eșit la starea locului făcând odgon de 20 stînjinii și stînjinul de 8 palme 3 degete“ . . . și așa mai departe.

Aceasta mărturie chotarnică este întărită la sfîrșit tot cu scrisoare în limba românească și de Ioan Jucovschi, căpitanul și auditorul Bucovinei în Cernăuț; ea ne arată așa-dară că limba noastră era folosită și de diregătorii militari din Cernăuț numită Auditoriat, și ne mai dovedesce că 4 ani după luarea în stăpânire a Bucovinei se vorbea pela Boianciuc românesce.

Dară apoi chiar și de însuși Împăratul Iosif II., urmașul Mariei Teresiei, era băgată în seamă limba țerii noastre. Căci călătorind acel Împărat în Iunie 1783

prin Bucovina, scrise un bilet presidentului curții de războiu din Viena poruncindu-și să trimită la Bucovina cât mai curând un auditor harnic care scie bine limba țerii, și să caute poate s'ar afla în țeara Banatului oameni de aceia cari sciu românește și ar pute să fie în Bucovina directori de ținut și ispravnici. Tot cu acel bilet puse Împăratul pe boerul român bucovinean Vasile Balș să fie concepist la consiliul sau sfatul curții de războiu din Viena, „ca să se aflu cineva“ — așa scrie Împăratul — „și la consiliul acela care scie limba Bucovinei“. Asemenea fu așezat un adiunct român și la fiscul din Galiția, eară diregătoria numită Landrecht din Leov avea chiar mai mulți diregători ce scieau românește.

Jalbele ce le da în acele timpuri Bucovinenii la judecătorie era scrise românește, și răspunsul îl căpătau tot în limba românească. Dovadă despre aceasta avem o jalbă din 4 August 1784 a unui arêndaș din Cernauca anume „Vasile Cozac în protiva Dumisale graf Logoteti“. Cozac își dăduse jalba la Auditoriatul din Cernăuț, și eată ce răspuns primi el în limba românească: „Poruncă. De vreme că jăluitorul nu este stăpân, ci numai

orândar dela Cernaucă, și nici vichilic dela Dumeasa boerul Hurmuzachi nu are, pentru aceea i se dă acest răspuns jăluito- rului, că dacă va avea ceva a cere stăpânul locului, atunci sau se vie boerul însuși, sau se-și trimi- tă vichil în locul său cu vichi- lic scris și întărit la mână vichi- lului, și așa se-și caute pricina de va avea ceva“.

În sfârșit altă dovadă, că în Bucovina se cerea pe acele vremi numai de- cât limba românească ca unica limbă a țerii, este o poruncă a cancelariei de curte din 28 Octomvrie 1786, ca se se tălmă- cească legile trebuincioase pentru Bucovina din limba nemțească în cea romă- nească. Tălmăcirea se și făcu și se tipări, și astfel legile acele fură împărțite în toate părțile Bucovinei în 400 bucăți sau exemplare.

Din cele ce le-am dis până acuma se vede, că în suta de ani trecută altă limbă afară de cea românească nu se cerea la noi în trebile poporului cu diregătoriile și ale diregătoriilor cu poporul.

Ba noi aflăm că tot în limba romă- nească se cârmuea țeara noastră și dela anul 1800 înainte, precum se adeverește aceasta cu următoarea scrisoare : „A sig-

nația Cernauca Nr. 88. Stăpânirea Cernauca grămada Cernauca are spre zidire a cesaro-crăesc drumului pe a Cernăuțului stația după împărțeala neplatnicei sălăhorii pe șfertul 1, 2, 3 și 4 a anului milităresc 1811 să rânduiască la loc: lucrători cu mâna 324, cară cu opăreche de jug 200. De cătră cesaro-crăesc Craizamtul la 12 Mart 1811“.

Chiar scrisorile ce le trimitea direcției numai la persoane era făcute în limba românească. Așa bună-oară este scrisoarea din 5 Octomyrie 1812 a căpitanului din ținutul Cernăuțului Plațer, în care îi scrie „cinstitului Domn Domn Doxachi fon Hurmuzachi la Cernauca“ așa: „De bun neam născutule! Fiind-că Excelenția sa Domnul Gubernator iară vine la Bucovina în trebi de slujbă, și voesce la acest prilej a vorbi cu unii din Dumnealor Stăpânii moșieși pentru unele și altele; pentru aceasta dau poștă Dumitale, ca să binevoiesci la 8 a lunii aceștii la amiadă-ți a te afla la Toporouți, în care ți și Excelenția sa va sosi acolo. Eu

rămân cu deosebită cinste a Dumitale gata slugă Plațer“.

Dacă am ajuns în ziua de astăzi până la atâta, că diregătoriile noastre nu ne mai trimit în trebi de slujbă nici o scrisoare românească, apoi numai noi Românii sîntem de vină, de oare-ce noi nu dăm pela diregătorii scrisori romănesci, deși avem tot dreptul să scriem ori și unde numai romănesce, și avem tot dreptul să așteptăm ca și responsurile să ni se dea în limba românească. Dice doară articolul 19 al legii împărătesci din 21 Decembrie 1867, că „fiecare popor are dreptul nevătămat de a și apăra nația și limba sa și a se îngriji de dîsele“. Și aceasta lege este iscălită și întărită de însași mîna prea înalțatului nostru Împărat Francisc Iosif I., de care trebuie să asculte toți.

De aceea avem noi și două scrisori ministeriale cari poruncesc ca diregătorii din Bucovina să vorbească cu noi Românii romănesce și să ne trimită în trebi de slujbă numai scrisori romănesci. Întăia scrisoare ministerială din 4 Iulie 1860 a fost dată căpitanatelor noastre cu circularul guvernului din Cernăuț dintr'al 5 Febr 1866. Eată ce stă scris în acel circular: „Guvernul cesaro-regesc al țerii se simțesce îndatorat a aduce

aminte căpitanatului de ținut că are să urmeze întocmai după orînduirile înaltului ministeriu despre folosința limbelor țerii, adecă a limbei nemțești, românești și rusești în trebi de slujbă cu poporul. Orînduirile ministeriale spun, că poporul din Bucovina și reprezentanții săi (bunăoară advocații) au voie a-și da scrisorile pela diregătorii în una din numitele trei limbi ale țerii, și diregătoriile au datoria a face proto-coalele în limba aceea, în care vorbesce omul ce spune ceva ori este întreat de ceva, și tot așa are să fie luată în seamă și limba în care vorbesc martorii. În scrisorile către popor, diregătoriile au să scrie în aceea limbă dintre cele trei numite, în care omul și-a dat scrisoarea la diregătorie, ori în care a fost întreat la protocol, ori mai pe scurt în limba în care vorbesce cel-ce are o treabă“.

A doua scrisoare ministerială din 17 August 1864 poruncesce așa: „De oare-ce în Bucovina limbile nemțeasca, româneasca și ruseasca sînt limbi ale țerii, eară în protocolările judecătorești se făcea până acuma numai în limba nemțească, de aceea

ministeriul de justiție *) se simțesce îndatorat a porunci :

1. La judecătoriile din Bucovina au să vorbească judecătorii cu Românii și cu Rutenii în limba românească ori rusească. Pîrâții au să fie întrebați în limba lor, și mărturisirile martorilor în trebi criminale trebuie să se facă după putință în limba ce o vorbesc ei, ori să se iee la protocol în limba românească ori rusească măcar mărturisirile cele mai de căpitenie ale pîrâtului sau ale martorului, dacă el scie numai una din aceste limbi și nu pricepe nemțesce ;

2. Când jură Românul ori Ruteanul în limba sa, protocelele despre jurămînt au să fie făcute românește ori rusește, ori măcar cuvintele jurămîntului au să se scrie în protocol în aceste limbi ;

3. Trebuie să se caute ca persoanele judecătoriei ce funcționează în trebi criminale, precum și funcționarii, procurorii de stat și apărătorii (advocații) să scie limba pî-

---

*) Ministeriu de justiție se numesce ministeriu acela, care face legile pentru împărăție și caută ca ele să fie împlinite.

râtului, dacă pîrâtul nu scie altă limbă decât romănesce ori rusesce. Toată treaba se se face în aceste limbi, și hotărîrea precum și dovedirea ei se se vestească tot în aceste limbi;

4. Dacă este de lipsă, trebuie se se folosească și în limba română sau rusească hărtii tipărite ce sînt trebuincioase pentru însciințări dă tot felul, precum decrete de epitropie, protocoale de jurămînt, adevăriri de moarte, protocoale și edicte“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cum a fost batjocurită limba noastră de Leșii galițieni.

Am dovedit cu dovedile cele mai temeinice că dela venirea Bucovinei la împărăția Austriei în 1774 până la 1812, adecă într'un răstimp de 38 de ani, limba romănească a fost unica limbă a țerii noastre. Va se dica pe atunci domnii din diregătorii vorbeau cu poporul romănesce, poporul da scrisori ori și unde în limba romănească și diregătorii trimiteau ori-ce scrisoare cătră popor tot în limba romănească. Am vedut însă din scrisorile ministeriale din 4 Iulie 1860 și din 17 August 1864 că astăzi pe

lângă limba românească are trecere și ruseasca și nemțeasca. Pricepe acum ori-cine că mari schimbări au trebuit să se întempele pe pământul Bucovinei, dacă dela 1812 până la 1860 și 1864, așa-dară într'un timp scurt de cam 60 de ani pe lângă limba românească au încăput și și-au făcut loc și alte două limbi. Schimbările acele le vom arăta altă dată. Acuma spunem numai atâta, că cea mai nenorocită schimbare, care a pricinuit strimtorarea limbei noastre, a fost împreunarea Bucovinei cu Galiția dela 1786 până la 1848. 62 de ani a ținut acea împreunare și eată ce dice despre dînsa un vrednic scriitor al nostru: „Nici sângeroasele și necurmatele războaie întemplate pe pământul Bucovinei, nici năvălirile sêlbatece ale Tatarilor și Cazacilor, nici năvălirile cetelor turbate ale Turcilor nu au adus mai multă stricăciune nației române din Bucovina, decât aceasta împreunare nefirească cu Galiția în răstimp de 62 de ani lungi ca 62 sute de ani. Căci în acest timp nenorocit o parte a Bucovinei a început să-și peardă fața cea drept românească, în acest timp poporul

romănesc a început strașnic a'-și perde limba, apucând a se da la limba rusească, va să dică în acest timp s'a încuibat în țeara noastră rădăcina unui rău care cu greu se va mai stîrpi“.

Relele aceste câte au venit pe capul nostru al Românilor ni se trag dela Polecii sau Leșii galițieni, cari au fost varga lui Dumneșeu pentru noi. Cum au pus ei mîna pe țeara noastră, au scos mai întâiu pe învățătorii români din școale, au scos pe diregătorii români din diregătorii, și în locul lor au băgat tot Poleci. Prin sate limba românească se stîngea vedînd cu ochii, pentru-că în trînsele curgea neconținut cete întregi de mazuri galițieni cari îi silea pe Români să vorbească cu dinșii numai mazuresce, așa încât țeranii noștri din acele sate, dându-se cu firea lor cea blîndă și moale după mazuri, și-au uitat limba cu totul. Dară Polecii nu zugrumau numai limba românească, ci ei schimoseau pe polecie și numele romănesci ale oamenilor noștri, făcînd din Roman Romanowicz, din Pietrar Pietrarski, din Andrii Adriiczuk, pentru-că vedeți dumiavoastră codițele *wicz*, *ski* și *uk* sînt codițe ale nume-

lor rusesci, și domnii poleci le aninau la numele Românilor bucovineni ca să nu mai fie Români în Bucovina, ci să se poată dice: Eată că și cei-ce vorbesc romănesce nu's Români, că doară Romanowicz, Pietrarski și Andriiczuk nu sînt nume romănesci.

Limba romănească nu era suferită nicăiri în Bucovina pe timpul stăpîniei Polecilor, ear' în școale era chinuită și batjocurită cu o sêlbătăcie fără margini.

Ca să vedeți sêlbătăcia aceea, eată dăm aice câteva doveđi scoase din gazeta „Revista politică“ din Suceavă, care scrie așa: „Sînt încă unii bêtrâni cari istorisesc, că pe vremea directorului Theil dela școala capitală din Suceavă școlarilor români le era foarte aspru oprit de a vorbi între olaltă romănesce. Și dacă totuși se întêmpla că oarecare școlar român vorbea în limba sa, apoi îi anina de gût un măgar tăiat din hărtie ori zugrăvit pe o tablă de lemn, de care era legată o ață, și măgarul acela trebuia sê'l poarte școlarul român în decursul întregii sêptêmâni până Sâmbătă. Sâmbătă îi chiama apoi pe școlari din toate clasele la un loc, și toți aveau dreptul de a stupa asupra pęcătoșilor români cari aveau măgarii la gût. Va

să dică pentru vorba românească îi rușinau și îi stupeau pe copiii români.

Și mai tare chinuți erau copiii români de răul limbei romănesci între anii 1834 și 1850 de învățătorii poleci dela școala normală din Cernăuț, anume Warnicki, Malawski, Sabara și Paulowicz.

Eată ce scrie despre aceștia „Revista politică“ : „Învățătorii numiți alegea dintre băieții fiecărei clase mai mulți censori, pe cari anume îi punea să iee seama, cari școlari vor vorbi romănesce. Censorii aceia erau de două feluri, adecă censori mai mari și censori mai mici. Fiecare laiță din clasă avea câte un censor mai mare și unul mai mic, și toți censorii fără deosebire aveau câte o tablă de lemn, pe care era scris nemțesce cuvântul „Semn pentru limbă“. Tablițele acele erau ciuma limbei romănesci. Cum audea un censor că oarecare școlar român vorbea romănesce, pe loc îi da ciuma în mână, și bietul băiet o primea plângând, căci trebuia s'o primească. Dar' ca să scape de pedeapsă ce'l aștepta, băietul păndea să audă vorbind romănesce pe alți școlari și astfel da ciuma în mâna altuia“.

„Adunându-se a doua zi școlarii prin clasele lor, se'nțelege că ciumele-

tăblițe trebuiau să se afle în mâinile unor copii români și să fie toate, adecă să nu lipsească nici una. Acuma censorii striga: „Dați tăblițele încoace!“ Eșind cei cu tăblițele din laiță, censorii le porunca cu asprime: „Carăți-vă la locul de rușine!“ Locul acela era lângă tabla școalei. Pe el se puneau în rînd școlarii români ținînd tăblițele-ciume în mâinile lor și plîngînd, pentru-că acuma aveau să fie pedepsiți“.

„Întră poleacul-învătător în clasă“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Voi sînteți cei nepocăiți?“ — dice el cătră cei de lângă tablă — „bătu'ncoace!“ Acuma băieții era întinși pe laiță, și sêlbatecul învățător începea a le âmbălați dosul ca să le bage minte în cap.“

„Dar' bățul nu era medicină numai pentru zugrumarea limbei romănesce, ci el era întrebuițat ca burueană farmecătoare și pentru învățarea limbei leșeșci“.

„Școlarițelor românce le dicea învățătorii poleci când le audea vorbind romănesce: „Ar fi copile frumușele și de treabă, dar' fé . . . mi-'i greață că vorbesc țigănesce!“

4.

Limba românească este vieața Românilor bucovineni.

Din robia cea de 62 de ani, în care încăpusem la Leșii galițieni, ne-a scos prea bunul și în veci pomenitul nostru Împărat **Francisc Iosif I.** Și oare care a fost pricina că Maiestatea Sa s'a îndurat de a desfăcut în anul 1848 Bucovina de Galiția? Între altele pricina a fost și limba noastră românească. Asta o scim acuma din diploma împărătească din 9 Decemvrie 1862, unde se dice: „A r ăt â n d u - s e . . . . d i n t r e c u t c ă d e o s e b i r e a d e **limbă** . . . . n u f a c e s ă f i e d e d o r i t o c o n t o p i r e (a Bucovinei) c u G a l i ț i a , d e a c e e a l a **1848 ne-am îndurat a ridică Bucovina la rang de ducat** și i - a m d ă r u i t **neatârnare** în cele ale cârmuirii.“

Dacă noi Românii bucovineni ne-am fi perdut limba în cei 62 de ani, cât am tras în jugul Leșilor galițieni, cine scie de mai ajungea țeara noastră să fie deslipită de Galiția și să aibă cârmuirea sa proprie. Și dacă și astăzi ne-am perde limba, ear' am fi în primejdie să ne împreune cu Galiția. Păstrarea limbei noastre este așa-dară un lucru nespus de mare,

păstrarea limbei însemnează atâta cât păstrarea vieții noastre. Limba românească ne-a mântuit de asupririle Leșilor, ea ne scutesce și acuma de primejdia acelor asupriri, și de aceea limba românească se ne fie cel mai prețios odor, pe care trebuie să'l păzim și să'l apărăm ca viața noastră, ba și mai mult decât viața, dacă vrem să fim urmași vrednici ai marilor noștri strămoși din Dacia. Căci scriitorul Bonfiniu dice de acei strămoși ai noștri, că ei se luptau pe timpul năvălirii de preste o mie de ani a popoarelor celor sêlbatece mai mult pentru **păstrarea limbei** decât pentru păstrarea vieții.

Pentru limba românească s'a luptat toată viața și marele nostru Român bucovinean Alecu Hurmuzachi; pentru limba românească s'a luptat și marele nostru învățător și luminător ardelean Aron Pumnul; pentru limba românească s'a luptat și neuitatul nostru Pompiliu Pipoșiu. Despre viața și lucrările acestor apostoli ai nației române vom scrie altă-dată. Acuma să luăm numai seama cum ne spune nemuritorul Pumnul ce însemnează cuvântul „nație“ și „limbă“: „Nația“ — dice el — „este poporul care are același sânge, vorbește aceeași limbă și are ace-

leași datini sau obiceiuri. Poporul este trupul, ear' limba este sufletul nației. Pentru aceea precum trupul fără suflet este mort, așa este moartă și nația fără limbă. Naționalitatea este dumnezeescul, vecinicul și de odată cu omul născutul drept, de a se folosi de limba sa în toate trebuințele vieții, în casă, în școală, în biserică și în cele ale cărmuirii. Nime pe lume nu poate lua dreptul acesta al limbei. — Limba românească este cel mai sfânt și mai prețios odor al nației române, pentru-că este sufletul ei. Până când se va vorbi limba românească, până atunci va trăi și nația română; ear' stîngându-se limba, se stînge și nația însași.“

Așa dice Pumnul. Dară să vedem ce mai dice și un Neamț de poporul român și de limba românească, pentru-că străinul judecă fără părtinire. Neamțul Hoffmann, care a fost un om foarte învățat, a scris dela anul 1832 până la 1839 o carte numită „Descrierea pământului.“ În cartea aceea, pe fața 3074, el a judecat pe poporul român și limba românească cu cuvintele aceste: **„Din poporul român se nasc capuri cari sînt de frunte și ar pute fi folo-**

site ca mustre de odoare scumpe — se nasc capuri cari au și în lăuntru lor aceea ce vădesc pe de-asupra. Căci pricepere mai ușoară, minte mai deschisă, agerime mai mare împreună cu purtare delicată, cum vești de multe ori chiar la cel mai simplu Român, nu găsești nicăiri. Dacă poporul acesta ar fi împreunat și s'ar pute înalta la cel mai înalt grad al luminării minții, el ar fi vrednic să stea în fruntea omenimei întregi. Și pe lângă aceste și limba românească este atât de frumoasă și de bogată, încât cu deosebire s'ar potrivi să fie vorbită de cel mai luminat popor de pe lume.“

Acuma să vedem ce a mai spus de limba românească în anul 1888 un venetic din Cernăuț. Eată ce a tipărit gazeta „Revista politică“ din Suceavă despre veneticul acela:

„O femeie din Roșă (lângă Cernăuț) vine la un preot din apropiere și grăește cătră dînsul mazuresce. Preotul, judecând'o după port, îi răspunde romănesce, dar' femeea tot nu se lasă de limba mazurescă. Atunci se scoală un seminarist, care era martur la vorba dintre femeie și preot, și dice: „D'apoi bine, leliță, și eu sînt din Roșă și te știu, pentru-că mi-ai fost vecină. Atunci nici nu scieai

vorbi mazuresce, cum de ți-ai uitat dară limba românească?“ — „Să trăesci domnișorule — respunse acuma femeea — și dacă mă cunosci, apoi ți-oiu spune drept: Vëndusem odată lapte la un domn din Cernăuț. Domnul acela m'o ținut într'o ți mai multă vreme cu vorba și mi-a ȑis, că numai acel om va ave parte de raiu și de împărăția ceriului, care vorbesce în casa sa în limba lui Dumneȑeu, adecă în limba mazurescă. Eară cine vorbesce în limba țigănească, adecă în cea românească, acela va sta afară la poarta raiului ca câinii, și Dumneȑeu nu'l va lăsa în raiu, precum noi nu lăsăm astăzi țiganii în ogrăȑile noastre. De atunci mă feresc a vorbi romănescă împreună cu soȑul meu și cu copiii mei, și tot așa face și o vecină de ale mele!“

Femeea din Roșă îi ȑice „domn“ veneticului ce ne-a batjocurit așa de tare limba, eară „Revista politică“ ȑice că el a fost o lepădătură nerușinată, un mișel și un ticălos fără păreche, un dușman de moarte al limbei romănesci și al neamului romănesc. Și apoi eată ce mai scrie „Revista politică“ și de alți mișei de feliul acesta: „Într'un sat aproape de Cernăuț, locuiesc despărȑiți în deosebite coturi ale satului trei părȑi de Români, o parte de ruteni și una de nemȑi.

Nu de mult se însurase un Român în cotul rutenilor. Românul acela merge într'o Duminică la un preot tînăr și preotul îi dice: „D'apoi bine, bade Simioane, la vărul dumitale este ađi parastas, masă mare, cum de nu te-ai dus și dumeta la dînsul? Astă-đi e doară Duminică, ai fi avut destul timp să te duci!“

— „D'apoi, domnule părinte, răspunde badea Simion, cine dintre noi rușii s'ar înjosi să meargă la un moldovan la masă? Altă ceva dacă m'ar fi poftit un rus, la el mă duceam cu dragă inimă pentru-că la masa unui rus și Dumnezeu șede, bea și mănâncă cu drag, ear' la un moldovan nu!“ — Și cine ți-a spus dumitale aceasta? — întrebă preotul plin de mirare. — „Cine s'emi spue? spusu-mi-au ei mai mulți domni.“

Tot „Revista politică“ scrie, că la un parastas în Boian un Român a grăit așa: „Odată vom fi cu toții ruși, și fericite de cel ce scie rusesce, căci în raiu vorbesc rusesce, ângerii vorbesc rusesce, Dumnezeu tot așa, și la vremea de apoi, când va veni Christos să judece lumea, va vorbi tot în limba rusească“ — Românul acela n'a vrut să spue, cine i-a băgat în cap acești gărgăuni, dară noi putem dice cu toată biziunța, că cel ce i le-a băgat a fost cu bună seamă un

domn venetic ca cel din istoria femeii din Roşa, căci de altmintrelea Români cu Rutenii trăesc bine.

Eată, așa ne era batjocurită limba de venetici încă în anul 1888. Dară de când a înferat gazeta „Revista politică“ pe acei venetici cum înferezi un dobitoc cu ferul înferbîntat în foc, de atunci ei au cam amuțit. Au amuțit de frică mișeii, pentru-că, vedeți, nu’i lucru de șagă a batjocuri limba românească care este cea mai veche în țeara aceasta, care în puterea legilor împărătesci are dreptul de a fi limba țerii, și — după judecata neamțului Hoffmann — este atît de frumoasă și de bogată, încât cu deosebire s’ar potrivi să fie vorbită de cel mai luminat popor de pe lume.

Priinciosul nostru învățător, Aron Pumnul, dice că limba românească este sufletul nației române. Deci nu se poate să avem dușmani mai cumpliți decît aceia, cari ar cerca să ne zugrume limba, ori ar vre să nu bage în seamă sau chiar să calce în picioare vre un drept al ei, fie el cât de mic. Și dacă s’au luptat în timpurile trecute pentru limba românească numai unul, doi, trei bărbați de ai noștri, și scumpa noastră limbă a perdut în acele timpuri nefericite

multe drepturi, apoi astă-đi sântem datori să ne-o apărăm cu toții, învățați și ne-învățați, și să nu lăsăm din dreptul ei nici cât e negru sub unghie.

Totdeauna să ne fie în minte cuvintele învățătorului Aron Pumnul, că limba ni e cel mai sfânt și mai prețios odor. Deci numai romănesce să grăim în casă cu femeile noastre, cu copiii noștri și cu hargății noștri; numai romănesce să grăim cu toți, cu câți ne întâlnim, fie ei oameni de seama noastră, adecă țărani ca și noi, ori fie domni, adecă preoți, învățători, comisari, doftori, ingineri, căpitani, ori alții. Romănesce să luăm seama ca se ne învețe copiii în școală, numai romănesce să grăim prin cancelării, numai scrisori romănesci să băgăm în trînsele și numai scrisori romănesci să primim de pela diregătorii.

Ca să vedeți ce nenorociri se pot întâmpla de răul scrisorilor scrise în limbă străină, eată vă spunem aice ce a pățit un Român dintr'un sat de peste Prut: Românul acela era însurat a doua oară, și cu întâia soție avuse copii, eară cu a doua nu. Simțind el că i se apropie ceasul morții, a chiamat pe un scriitor neamț ca să-i facă testament. Românul a spus scriitorului că lasă casa și grădina la femeea sa a doua, dară așa

că după moartea ei să rămâe a copiilor dela soția întâia. Scriitorul însă, neînțelegând bine românește, a scris în testament că omul lasă femeii sale a doua casa și grădina de v e c i. Urma urmelor a fost, că mama vitregă a copiilor omului a capetat dela judecătorie decret de moștenire de v e c i, pe temeiul cărnua a vândut și casă și grădină, nelăsând copiilor curat nimică, încât ei au ramas pe sub gardurile oamenilor. Bieții copii poate vor fi blăstêmând acuma pe tatăl lor, dară cu nedreptul, căci nu e de vină tatăl că ei au ramas cu totul calici, ci e de vină scriitorul, care a scris testamentul în limba nemțească.

Dacă trimiți cuiva numai vr'o două, trei vorbe de scire, apoi nu'-i scrii răvaș sau epistolă, pentru care ar trebui să plătești 5 cruceri, ci numai o „c a r t e p o s t a l ă“, care ține numai 2 cruceri. Dacă trimiți unuia bani cu poșta, îi trimiți în chipul cel mai ușor cu o hârtie cumpărată dela poștă cu jumătate de crucer și numită „m a n d a t p o s t a l.“ Dacă trimiți undeva un pachet cu poșta, trebuie să cumperi numai decât dela poștă o hârtie de 6 cruceri numită „b i l e t d e î n s o ț i r e p o ș t a l.“ Dacă scrii cuiva un lucru foarte însemnat și te temi să nu îți se peardă epistola, apoi o

recomandez, adică plătesci după greutatea ei 15 ori 20 cruceri și capeti o recepisă pentru dînsa, cum capeti recepisă și pentru banii ce'-i trimiți cu mandat postal. Acuma cărțile postale, mandatele postale, biletele de însoțire postale, recepisele și toate celelalte hârtii postale sînt tipărite la noi în țeară sau numai nemțesce, sau **nemțesce și romănesce** sau nemțesce și rusesce. Avînd un Român lipsă de aceste hârtii și fiindu'-i dragă limba cum i'-i drag sufletul, cu bună seamă că odată cu capul nu va cumpăra hârtii de cele tipărite nemțesce ori nemțesce și rusesce, ci va cumpăra numai de cele tipărite **nemțesce și romănesce**, și tot așa va cere sê'-i dee recepise tipărite numai **nemțesce și romănesce**.

Poate vor fi creșdînd unii și alții că vorba de hârtiile postale este o nimică întreagă. Amarnic se amăgesc cei-ce cred așa, și eată de ce: Ca în toate țerile împărăției noastre, se numără și în Bucovina, câte hârtii postale s'au trecut într'un an de cele nemțesce, câte de cele nemțesce și romănesce și câte de cele nemțesce și rusesce. Cu cât mai multe hârtii se trec în una din aceste limbi, cu atâta mai mare este dovada

că poporul ce vorbește aceea limbă este mai înaintat în luminarea minții. Acuma dacă noi Românii n'am cumpăra numai hârtii postale de cele **nemțesci și romănesci**, ci numai de cele curat nemțesci ori nemțesci și rusești, apoi este lucru prea lămurit că la numărarea dintr'un an a acelor hârtii s'ar dice, că între toate națiile din Bucovina Românii sînt în coada luminării minții, ceea-ce ar fi rușine de tot mare pentru nația noastră.

Deci vorba de hârtiile postale nu-'i o nimică întregă, ci-'i vrednică să fie băgată în seamă de fiecare Român bucovinean.

Un străin din țeara noastră a avut o sfadă strașnică cu un poștar de răul unei cărți postale. Eată ce spune un Român de acea sfadă în Nrul. 58 al „Gazetei Bucovinei“ din anul 1892: „Mergînd într'o ȃi la poștă, aud de afară că doi se sfădesc în lăuntru în gura mare. Întru și eu, și vîd un om gras, gros, aprins în față ca curcanul de mînie și făcînd spume la gură de atîta strigăt și sfadă. Îndată am înțeles, că pricina sfedjii era o „carte postală.“ Curcanul ceruse o carte postală tipărită în limba sa, ear' poștarul, neavînd cărți de acelea, îi dăduse una în altă limbă. „Ce?“ — strigă curcanul —

„dumeta vrei să mên eu apă pe moara unei limbi străine? Ori poate cređi că eu nu știu că se face și o numărare a hărtilor postale, după care se judecă treapta pe care a înaintat un popor în luminarea minții? — Apoi bine, domnule, îi răspunde poștarul, de unde să-ți dau, dacă n'am ce ceri! — „Dumeta trebuie să ai numai decât“ — strigă curcanul — „și dacă n'ai, lasă că-i ave, după ce voiu scrie la direcția poștei din Cernăuț.“

Ca curcanul acela trebuie și noi Românii să fim dârji și să cumpărăm hărțile postale tipărite numai în **limba nemțească și românească** de câte ori ne trebuie și, dacă poștarii nu ne-ar da, să dăm de scire la direcția poștei din Cernăuț și la gazetele noastre românești, ca să știe și lumea cine nu vrea să se țină de legea împărătească și să ne între în voie. Tot așa să dăm de scire la gazetele noastre de ori-ce batjocură. ce ar cuteza vre un străin să arunce asupra limbei noastre.

Limba românească este sufletul nostru, este viața noastră, și de aceea avem datorie sfântă s'o păzim cu toții, învățați și neînvețați, avem datorie sfântă s'o păstrăm, s'o apărăm, s'o cinștim, că numai așa vom fi și noi păziți, apărați și cinșiți de Dumnezeu și de oameni.

Cum au venit străinii în țeara noastră.

Neamțul Goelert, care a călătorit prin țeara noastră după trecerea ei la împărăția Austriei, dice așa: „Baștina locuitorilor în Bucovina a fost din început Românii. Dără îndată după ce a trecut țeara aceasta la împărăția Austriei, ea fu călcată de cele mai feliurite nații. În trînsa intrară șvabi cari se aședară în Arborea, Frătăuț, Ilîșesci, Ițcani, Milișeuț, Mologhia și Roșa; intrară Unguri cari se aședară în Fogodisten (Iacobesci), Hadiefalva (Turnesci), Ioseffalva (Toloavă), Istenseghici (Cibeni) și Laudonfalva (Balcăuț). Lipovenii alungați din țeara moscăcească se aședară în Fântâna-albă, Climăuț și Lipoveni (lângă Mitocul-Dragomirnei). Băile sau scaldătorile de pucioasă dela Iacobeni și cele de fer dela Dorna ademeniră lucrători nemți și slovaci, cari se aședară în Eisenau, Freudenthal, Iacobeni, Karlsberg, Cîrlibaba, Pojorîta și Rus-pe-boul. Fabricarea sticlei ademeni earășii nemți, și așa se urziră satele Fürstenthal, Althütte (Huta vechie) și Neuhütte (Huta nouă). Negoțitoria ademeni negoțitori armeni, eară mește-

șugurile lucrători cechi și nemți cari se aședară în orașele Cernăuț, Siret, și Suceavă. Și de oare-ce în anul 1789 se împărțiră pământuri și între Jidovi, de aceea se aședară în țeară noastră și Jidovi străini în 15 locuri. Din megieșita Galiție fugiră la Bucovina Rutenii și Polonii de frica cătăniei, pentru-că în anul 1780 împăratul Iosif II. scuti țeara noastră de cătănie pe timp de 50 de ani.“

Din cele ce le scrie Goelert vedem, că și negustori și meșteșugari străini au năvălit în Bucovina. S'ar păre dară că noi Români n'am avut oameni de aceștia în acele timpuri. Dară asta nu'i adevărat. Căci ne spun încă bătrânii noștri, că Cernăuțul dar' mai ales Siretiul și Suceava, aveau înainte de vr'o 70 de ani mulțime de negustori români și bresle de meșteșugari români, precum bunăoară breasla croitorilor, a cojocarilor, blanarilor, ciobotarilor, ferarilor și altele. Fiecare breaslă își avea steagul său, pe care la prilejuri serbătorești îl ducea în frunte.

Că noi Români am avut înainte de 100 de ani foarte mulți meșteșugari români, dovedesce și următoarea scrisoare scrisă în limba românească :

„Cătră cetățeneștii meșteri și calfe a crăiescului oraș Siret.“

„Prin înalta poruncă gubernialnică, ce au eșit la 20 April a anului acestuia, Nr. 16441, drept că s'au pozvolit regulația breslelor în ținutul Bucovinei, dară aședarea breslelor pentru toate breslele s'au îngăduit numai în cele două orașe Cernăuț și Suceavă, eară meșterii din celelalte târguri a ținutului acestuia s'au întronocat cu breslele numitelor două orașe după îndepărtarea locului. Dară fiind-că la întemplanarea când au făcut înalta gubernie arătare înaltelor locuri de regulația breslelor în ținutul acesta, cu prea înaltul decret de curte din 28 Iunie 1804 Nr. 10794 s'au făcut aducere aminte, că fiind Siretiul oraș crăiesc și hrănindu-se târgoveștii cu meșteșug, cu greu ar fi să se împreune cu altă breaslă îndepărtată, de aceea au pozvolit pomenita înaltă Gubernie ca să se facă bresle și la Siret deosebit de Cernăuț și de Suceavă. Despre aceasta înaltă hotărîre vi se dă înștiințare cu acea adaogere, că acuma toată Bucovina în trei ocoale de bresle se va împărți.“....

Scrisoarea aceasta a fost dată de Kraizamtul Bucovinei la 15 Septembrie 1804. Ea ne dovedesce chiar cu aceea că-'i scrisă în limba românească,

că pela anul 1804 meșteșugarii din Bucovina era Români, și ne mai dovedesce ceea-ce au spus înainte, că limba românească era din început unica limbă a țerii noastre.

Astă-și noi Românii nu mai avem nici negustori nici meșteșugari de ai noștri. Și aceasta este cea mai mare bubă pe trupul nației noastre. bubă care se preface în rană de moarte.

Să vedem acuma mai departe, cum au venit străinii în țeara noastră :

Scutind împăratul Iosif II. pe locuitorii bucovineni de cătănie pe 50 de ani, adevă de la anul 1780 până la 1830, Rutenii galițieni, și mai ales aceia cari locuiau aproape de hotarele Bucovinei, au început a curge în țeara noastră ca ploaia, așezându-se mai cu seamă în partea de peste Prut. Ei își făcură aice sate nouă precum Vijența și Vijnița ori se sălășuiră în satele locuite de Români, bunăoară în Stănești, Bobești, Calinești, Cabești, Cuciurmare, Cuciurmic, Mămăiești, Rarancea, Mamornița și altele, cari cu timpul din sate curat romănesci sau făcut cu totul rusesci. Chiar și astăzi aflăm mulțime de sate peste Prut, unde s'au păstrat nume romănesci, bunăoară ca Codrean, Florescul, Păunel, Perjul, Frunză și alții, și unde sunt încă țerani bătrâni

cari vorbesc romănesce, pe când copiii lor nu vorbesc altă limbă decât cea rusească. — Până la anul 1804 au mai venit la noi Ruteni și din țeara moscăcească, așezându-se în ținutul Nistrului, al Ceremușului și în o parte din ținutul Siretiului.

Pe când Rutenii și alți străini curgeau din toate părțile în Bucovina, Românii o părăseau pribegind la Moldova. Așa este lucru hotărît, că dela anul 1789 până la 1803 au eșit din Bucovina 14 mii de Români, eară în anul 1815 sau dus 16 mii la Moldova. Între cei duși era și boerii Armușoia, Bașota, Hurmuzachi, Iamandi, Cantacuzin, Conachi, Milo, Murguleț, Niculcea, Sturza și Giani. Dintr' aceștia numai Hurmuzachi se întoarse înapoi la 1804, își cumpără moșia Cernauca și remase în țeară pe totdeauna. Eară din cei ce nu se mișcară de loc din Bucovina era boerul Cîrstea din Costina, Balș din Stupca și Logoteti din Cernăuț.

Înmulțirea străinilor în țeara noastră.

La numărarea locuitorilor bucovineni din anul 1869 s'a aflat că sînt 207 mii Români, 186 mii Ruteni, 3 mii Lipoveni, 47 mii Nemți, 5 mii Poloni, 9 mii 5 sute Unguri, 2 mii Armeni, 47 mii 700 Ji-

dovi și 4 mii 8 sute Țigani, Cechi, Moravi, Slovaci, Franțuji, Italieni și Turci.

La numărarea din anul 1880 s'a aflat că sînt în țeara noastră 108 mii Nemți cu Jidovi la un loc, 239 mii de Ruteni, n u m a i 190 mii de R o m â n i și 29 mii de locuitori de alte limbi.

Numărarea din 1880 și din 1890 nu s'a făcut cu dreptate pentru noi Români, dară tot trebuie să mărturisim că astă-di străinii întrec cu mult numărul nostru. Înainte de 118 ani eram mai-că numai noi Români stăpâni pe pămîntul Bucovinei, eară astăzi locuiesc împreună cu noi 7 nații străine. Ca să ne putem ține în luptă cu aceste nații, trebuie să ne păzim limba, să nu vindem nici o palmă de pămînt, să fim totdeauna treji, tare harnici și cruțători, și copiilor noștri să le dăm trei lucruri: Ș c o a l ă, ș c o a l ă și e a r ă și ș c o a l ă.

Nu uitați, fraților Români, că noi ne aflăm în Bucovina de 1786 de ani, și că prin o miie de ani de lupte cu toate popoarele sêlbaticice nu ne-am stîns, eară în suta de ani de pe urmă tare ne-am măcinat, pentru-că nu ne-a păsat de școală. Și de vom merge cu nepăsarea asta mai departe, nu sîntem vrednici să ne țiiie pămîntul, pe care moșii și strămoșii noștri l'au udat cu sîngele lor.

6.

Episcopia, mănăstirile și schiturile Bucovinei pe timpul venirii ei la Austria.

Înainte de 118 ani, pe când Bucovina era încă țeară a Moldovei, Moldova avea un mitropolit și trei episcopi sau vlădici, adică episcopul dela Roman, cel dela Rădăuț și cel dela Huși. Noi Românii bucovineni am avut așadară pe timpul acela un episcop în Rădăuț, însă episcopia lui era mai mare, căci se întindea și asupra altor părți ale Moldovei, nu numai asupra Bucovinei. Să vedem acuma cine a întemeiat episcopia Rădăuțului, și ce s'a întâmplat cu dinsa după trecerea Bucovinei la Austria:

Episcopia Rădăuțului a fost întemeiată în anul 1402 de Domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun. El a dăruit episcopiei de veci cu uricul (scrisoarea) din 6 Iulie 1413 moșia Rădăuțului, și peste Prut moșia Coțmanului cu satele Coțman, Lașchiuca, Suhovercha, Clivodin, Davidesci, Chlivesci și Gavrilesi. Eară Domnitorul Moldovei Petru a dăruit episcopiei Rădăuțului moșiile Haverna și Nouesulițe în ținutul Dorohoiului cu un uric, pe care nu este însemnat anul.

Când începu în Bucovina în anul 1777 stăpânia austriacă, episcop al Ră-

dăuțului era Dositeiu Cherescul. El își strămută în anul 1782 după poruncă împărătească scaunul episcopesc dela Rădăuț la Cernăuț, și episcopia lui fu supusă în trebile învățăturilor bisericesci mitropoliei sârbesci din Carloviț, eară în trebile cârmuirii guvernului împărătesc.

În anul 1786 episcopia noastră căpătă o lege împărătească numită „Planul regulării bisericesci“. Cu legea aceasta s'a întemeiat un consistoriu episcopesc, s'au regulat parochiile, protopresviteriile și alte cele.

Episcopul Dositeiu Cherescul a murit în 1789. Urmașul lui până la 1822 a fost ieromonachul sârbesc Daniil Vlacho-
BCU Cluj / Central University Library Cluj
vici. După acesta a urmat în scaunul episcopiei archimandritul Isaie Baloșescul până ia 1834, și după dînsul Eugen Hacman până la 1873. Pe timpul episcopului Hacman, anume în anii 1843 și 1844, s'au regulat din nou parochiile și Bucovina fu împărțită în 12 protopresviterate. În 1865 și 1869 fu regulat din nou și Consistoriul, eară în 1871 Împăratul încuviință pentru episcopia Bucovinei un sobor bisericesc din tot atâția preoți cât și mireni. Soborul acesta nu este pus la cale nici până în ziua de astăzi. Tot pe timpul episcopului Hacman, anume cu preainalta scrisoare

împărătească din 23 Ianuarie 1873, episcopia noastră fu desfăcută de mitropolia Carlovițului și ridicată la rangul de arhiepiscopie și mitropolie de sine stătătoare. Mitropoliei noastre îi fură apoi supuse cele două episcopii din țeara Dalmației, anume din orașele Zara și Cattaro. Dară episcopul Hacman nu mai ajunse să fie arhiepiscop și mitropolit, ci abia urmașii lui ajunseră la acest rang, anume Teofil Bendela dela 1874 până la 1875, Teoctist Blajevici dela 1877 până la 1879, și dela 1880 încoace Înaltpreasfințitul nostru Arhiepiscop și Mitropolit de acuma Silvestru Morariu-Andrievici. Despre viața și faptele cele frumoase ale Înaltpreasfinției Sale vom scrie mai târziu. Acuma să vorbim ceva despre mănăstirile și schiturile țerii noastre:

Pe timpul venirii Bucovinei la Austria se afla în țeara noastră 10 mănăstiri, anume Putna, Sucevița, Dragomirna, Sânt-Ilie, Pêtrêuțul (de lângă Suceavă). Ilișesci, Voronețul, Solca, Humorul, Moldovița, și 13 schituri, adecă: Sânt-Onufreiu sau Mănăstioara, Ostra sau Bărbesci, Luca, Babin, Coribnița, Vijnița, Crișceatec, Berejnița, Broscăuțul, Zămostia, Horecea, Voloca pe Ceremuș și Jadova. Mănăstirea Pêtrêuțul și schitul Voloca erau pentru călugărițe, eară celelalte pentru

călugəri. Să vedem acuma, când și de cine au fost zidite aceste mănăstiri și schituri și câte moșii aveau ele când țeara noastră veni la Austria:

Mănăstirea Putna

a fost zidită de strălucitul Domnitor al Moldovei **Stefan cel Mare** în răstimp de 3 ani, dela 1466 până la 1469. Cu uricul (scrisoarea) din 15 Martie 1490 și din 17 Noemvrie 1501, fericitul Domn **Stefan** a dăruit mănăstirii moșia cu 18 munți numită „Branisce“, pe care se aședară mai târziu satele Straja, Putna, Sulița, Plosca, Șipot, Ulma, Tomnatecul, Carlsberg, Sadăul, Seletinul, Ropocelul și altele. Tot el a dăruit mănăstirii moșiile: Vicovul-de-sus cu uricul din 15 Septemvrie 1465; Vicovul-de-jos cu uricul din 20 Septemvrie 1472; Voitinelul cu uricul din 16 Martie 1490; Botușenița, Climăuțul și Frătăuțul de peste apa Sucevii cu uricul din 14 Octomvrie 1488; Cosminul, pe ale cărui locuri se aședară mai târziu satele Ceahor și Mologhia. cu uricul din 3 Aprilie 1488; Ostrița cu uricul din 25 Aprilie 1472; Târnuca cu uricul din 7 Maiu 1479; Balcăuțul cu uricul din 10 Septemvrie 1470; Grecii cu uricul din 6 Aprilie 1488; Vieșanii cu uricul din 15 Martie 1488;

satul Măscătescii în hotar cu Satul-mare pe apa Sucevii cu uricul din 1490; fostul sat Clișcăuții cu uricul din 6 Martie 1490. După pilda lui Stefan Vodă cel Mare fură dăruite mănăstirii Putna unele moșii și de alți creștini, anume: Fostul sat Bălășineștii de lângă apa Sucevii dăruit de igumena Eufrosina și călugărițele ei din mănăstirea Horodnicul-de-jos cu uricul întărit de Stefan cel Mare din 1490; moșia Mănăuț pe apa Sucevii, luată de mănăstirea Putna în schimb pentru satul Șerăuț în ținutul Sucevii, și schimbul fiind întărit de Stefan cel Mare cu uricul din 7 Martie 1487; moșia Tereblecea dăruită de episcopul Rădăuțului Calistru, cum arată uricul lui Grigori Ghica Vodă din 15 Ianuarie 1748; satele Camînca, Cupca și Tomescii dăruite de marele Vornic sau generalul George Cupcin cu uricul întărit de Stefan cel Mare din 2 Faur 1503; două din opt părți a satului Petriceni dăruite de Vătavul de âmbălători*) Prodan din Cernăuț cu uricul

*) âmbălători se numeau în timpurile cele vechi servitori diregătorești. Cei ce-și împlineau slujba, âmbălând prin sate sau orașe pe jos, se numeau „â m b l ă t o r i“; iar cei ce-și împlineau slujba, âmbălând călare, se numeau „c ă l ă r a ș i“. Servitorii aceștia se numesc astăzi în limba românească „p o r t ă r e i“.

din 3 August 1731, și trei din opt părți ale aceluiași sat cumpărate de episcopul Dosofteiu Cherescul și dăruite cu uricul din 20 Decembrie 1756; satul Ciudeiul dăruit de surorile Măria Comisoaia și Irina Stolniceasa, ficele Visternicului Pelin, cu uricul din 15 August 1701; jumătate din moșia Crasna dăruită de episcopul Rădăuțului Filoteiu cu uricul din 11 Ianuarie 1631; a patra parte a satului Ropcea dăruită de episcopul Rădăuțului Calistru; jumătatea satului Carapciu dăruită de Daniil Nacul cu uricul din 1 Septembrie 1757; moșia Cuciurul-mare dăruită de Doamna Ruxanda, soția lui Alexandru Lăpușeanu Vodă, cu uricul din 30 Martie 1575; moșia Stănceni luată de mănăstirea Putna în schimb cu uricul din 22 Maiu 1773 pentru moșiile Dumbrăveni și Vlădeni în Moldova și Iordănești în Bucovina. Pe lângă aceste moșii mai stăpânea mănăstirea Putna și în Moldova satele Frumoasa, Stubenii, Petricanii, Pustiul, Podraga, Brătinescii, jumătate din Șerpeni, un heleșteu cu pește, 14½ juguri de viie lângă Odobesci, și mai avea două case în Cernăuț și două case și un beciu în Rădăuț.

Mănăstirea Sucevița.

George Movilă, episcopul Rădăuțului și mai târziu mitropolitul Sucevii, zidi pe locul domnesc, numit Sucevița, o bisericuță mică de lemn, eară frate-său și domnitorul țerii Ieremie Movilă zidi după aceea în anul 1578 biserica cea mare cu zidurile de prin prejurul ei. Moșiile mănăstirii era următoarele: Moșia Suceviței, pe care sînt astăzi satele Marginea, Valea-prințului și Dealul-Edrei, dăruită de Petru Vodă Șchiopul cu uricul din 6 Ianuarie 1583; Volovățul dăruit de episcopul George Movilă cu uricul din 20 Iunie 1589; Horodnicul-de-sus și de jos dăruite de Ieremie Vodă cu uricul din 12 Iulie 1597; Mamaiesci dăruit de episcopul George Movilă, cum arată uricul de întărire al lui Duca Vodă din 9 Faur 1669; muntele Giumălău dăruit de surorile Maria și Paraschiva, nepoatele căpitanului Luca Arbure, cu uricul din 1 Maiu 1584; Jumătate din satul Pleșnița în ținutul Cernăuțului și a șep-tea parte din moșia Costesci dăruite de marele Vornic (generalul) Iordachi Cantacuzin cu uricele din 1 Decembrie 1739 și din 12 Ianuarie 1740. Pe lângă aceste moșii din Bucovina, mănăstirea a mai avut în Moldova moșiile Mândrescii, Bălescii, Ibănescii, Măgura, Crestinescii,

Roscova, Verbie, Osănescii, Davida, jumătate din satul Rușnița și câteva vinețe la Besedesci și la Cruce.

Mănăstirea Dragomirna.

Mănăstirea aceasta a fost zidită de mitropolitul Moldovei Anastasie Crimca la anul 1602, și în stăpânirea ei se afla următoarele moșii: Drăgomiresci, astăzi Mitocul-Dragomirnei, Bêrnova între Șcheia și Mihoveni, Buninții, Rusciorii astăzi Ițcanii și Corcescii. În Moldova avea mănăstirea moșiile Dobornăuții, Slătinoaia, Napadava și altele cari, după venirea Bucovinei la Austria, remaseră în stăpânirea mănăstirii Neamțului. Astăzi nu mai sînt uricele cu cari au fost dăruite aceste moșii, căci pe timpul domnitorului Moldovei Vasile Lupul ele au fost nimicite de Tatars, cari au năvălit asupra Sucevii și de acolo și asupra Dragomirnei, măcelărind pe călugări și prădând toate averile mănăstirii. Despre aceasta mărturisesc hrisoavele (scrisorile) lui George Stefan Vodă din 22 și 23 Martie 1654, cu cari se întărește dreptul mănăstirii asupra tuturor moșiilor numite mai sus.

Mănăstirea Sânt-Ilie

este zidită de Stefan Vodă cel Mare, care 'i-a dăruit moșia Sânt-Ilie și moșia

Drăginesci pe apa Sucevii. Celelalte moșii ale mănăstirii era: Satulmare, dăruit de Iancul Sas Vodă cu uricul din 24 Faur 1582; jumătate din moșia Costina, dăruită de Petru Rareș Vodă cu uricul din 21 April 1546; jumătate de Milișăuț, dăruită de Irina, fica boerului George Mânzul, cum arată chrisovul lui Ioan Toader Vodă din 9 Ianuarie 1761; câmpia de lângă Costina numită Florinta, cum arată chrisovul lui Mihai Vodă Racoviță din 11 Noemvrie 1726, apoi în Moldova moșiile Iulescii cu Hodera și Ezerenii.

BCU Sibiu - Biblioteca Digitală "Iuliu" **Mănăstirea Pătrăuțului.**

Mănăstirea aceasta era pentru călugărițe și a fost zidită de Ștefan Vodă cel Mare în anul 1487. Ea stătu prin vr'o 160 de ani părăsită și pustie, fiind prădată de Tătari, până ce cam între anii 1709 și 1724 episcopul Rădăuțului Calistru o repară din nou și o dădu earăși în seama călugărițelor. Mănăstirea avea moșia Pătrăuțului, cum arată un uric din 16 Septemvrie 1761 și alt uric al Domnitorului Grigori Alexandru Ghica din 15 Iunie 1765, și mai avea și moșia Mihovenii, cum dovedesce uricul de întărire al lui Mihaiu Cehan Racoviță Vodă din 7 Septemvrie 1756.

Mănăstirea Ilișescii

a fost zidită de maziul Ionașcu Isăcescul în anul 1714. El a dăruit mănăstirii trei părți din moșia Ilișesci, apoi Săsciori, un sat între Ilișesci, Stroesci și Bălăceana cumpărat dela mănăstirea Moldovița, mai departe moșia Bălăceana, jumătate din moșia Iacobesci, a patra parte din satul Părhăuț și 5 din 8 părți ale satului Orășeni în ținutul Hirlăului. Despre aceste dăruiri de moșii nu se află nici un uric, căci murind întemeitorul mănăstirii de moarte năprasnică, n'a apucat a face scrisori; dară nepoții săi, Vasile și George Isăcescul, au mărturisit înaintea divanului domnesc despre dăruirile făcute de unchiul lor, și Voivodul Moldovei Grigori Ghica a întărit dreptul mănăstirii asupra moșiilor numite cu hrisovul (scrisoarea) din 14 Maiu 1737.

Mănăstirea Voronețul

a fost zidită de Stefan Vodă cel Mare în anul 1488. Înainte de zidirea mănăstirii petrecea în locurile acele săhastrul Daniil, despre care scriitorul Ioan Neculcea ne spune următoarele: „Stefan Vodă cel Bun și Mare, bătându'l Turcii la Resboeni, au mers să între în cetatea Neamțului; și fiind muma-sa în cetate, nu 'l-au lăsat să între

și 'l-au ȃis cã paserea în cuibul sãu pere. Ci sã se ducã în sus, sã strîngã oaste, cã izbãnda va fi a lui; și așã pe cuvântul mãne-sa s'au dus în sus și au strîns oaste. — Earã împãratul turcesc au venit cu toatã puterea lui la cetatea Neamțului . . . . Earã Stefan Vodã, mergẽnd dela cetatea Neamțului în sus pe Moldova, au mers pela Voroneț, unde trãia un pãrinte sãhastru anume Daniil, și bătẽnd Stefan Vodã în ușa sãhastrului sã'-i descuie, au respuns sãhastrul sã aștepte Stefan Vodã pãnã și-a isprãvi rugãciunile. Și dupã ce și-au isprãvit sãhastrul rugãciunile, 'l-au chemat în chilie pe Stefan Vodã, și s'au spovedit Stefan Vodã și au întrebat pe sãhastru, ce va mai face, cã nu poate sã se mai batã cu Turcii, închinava țeara la Turci ori ba? Earã sãhastrul au ȃis sã nu o închine cã resboiul este a lui, numai dupã ce va izbãndi, sã facã acolo o mãnãstire, și sfãntul George sã fie hramul bisericeii. Deci au și purces Stefan Vodã în sus pela Cernãuț și pela Hotin, și au strîns oaste fel de fel de oameni și au purces în jos. Earã Turcii înțelegẽnd cã are sã vie Stefan Vodã cu oaste în jos, au lãsat și ei cetatea Neamțului de a o mai bate, și au început a fugi spre Dunãre. Earã Stefan Vodã au în-

ceput a-’i goni în urmă și a-’i bate până ’i-au trecut de Dunăre. Și întorcându-se înapoi Stefan Vodă, s’au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul, și au pus hramul bisericei sfântul George.“

Săhastrul Daniil este înmormântat în lăuntruul mănăstirii, eară pe păretele din afară, lângă intrare, e zugrăvit chipul lui.

Moșiile Voronețului era: Satul Stulpicani, cumpărat de Stefan Vodă cel Mare dela Șandru Gardu cu 160 de lei tătăresci și dăruit cu uricul din 17 Ianuarie 1498; satul Bucurescii (astăzi Capușeni) pe apa Moldovei, cumpărat de Bogdan Vodă, fiul lui Stefan cel Mare, dela Luca Ilișescul, nepotul lui Corlat, cu 300 de lei tătăresci și dăruit cu uricul din 21 Decembrie 1514; moșiile Drăgoescii, Lucăcescii și Botescii dăruite de copiii lui Drăgoiu, anume Teodosie călugărul și soră-sa Odochia soția lui Stanciul Aurariu, cum arată uricul întărit de Alexandru Vodă Lăpușneanul din 5 Aprilie 1558 și alui Petru Vodă Șchiopul din 16 Iulie 1575; munții Mestecăniș, Petriș și Muncelul dela Strajă în ținutul Câmpulungului, căpătați în schimb dela Maria soția lui George Cănanău pentru satul Vlădenii din Moldova în ținutul Botoșanilor; o

poceană lângă isvorul Humorului dăruită de Stefan cel Mare, apoi în Moldova moșia Bălința din ținutul Dorohoiului dăruită de Petru Vodă Rareș în anul 1546, moșia Ghisdita dăruită de Vornicul de țeara de sus Grigoreea, cum arată uricul lui Ieremie Movilă din 17 Decembrie 1599, și în sfârșit moșia Suhlinții în ținutul Sorocei dăruită de frații George și Ieremie Movilă, cum arată uricul întărit de Petru Vodă Șchiopul din 14 Decembrie 1585.

Mănăstirea Solca

este zidită de Stefan Vodă Tomșa și sfințită în anul 1630. Voivodul acesta a dăruit mănăstirii: Satul Solca cu uricul din 31 Iulie 1615, satul Botașana cu uricul din 25 Octombrie 1615, satul Cajvana cu uricul din 28 Iulie 1615, satele Bădeuțul, Drăgănescii, Crăinicescii, Ivancicăuțul și Pirligenii cu uricul din 13 Martie 1615. Pe locul unde era satele Drăgănescii, Ivancicăuțul și Pirligenii, astăzi se află Hadicul și Tîbenii. Celelalte moșii ale mănăstirii Solca era: Satul Hrincescii (la gura Solcei) precum și moșiile Ciaplinca și Iaslovățul, căpătate în schimb dela mănăstirea Sucevița pentru moșiile Iubănescii și Cristinescii, cum arată hrisovul întărit de Radul Mih-

nea Vodă din 11 Februarie 1625; jumătate de Milișeuț, cumpărată cu contractul din 20 Ianuarie 1760; patru muniți în ținutul Câmpulungului, anume Cocoșul, Găina, Porcesul și Botoșul luați în schimb dela Maria Cănanău și fiii ei Șerban și Ioniță pentru satul Costescii din ținutul Botoșenilor, cum arată contractul de schimbare din 20 Ianuarie 1775; în sfârșit satele Fărăonii și Mănăstireni, jumătate din moșia Ciorsacii și un lac cu pește numit Luciul, toate în Moldova.

Mănăstirea Humorul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

este zidită de Stefan Vodă cel Mare, care cu uricul din 27 Octomvrie 1490 întăresce dreptul mănăstirii asupra moșiei Humorului. Pe timpul lui Petru Vodă Rareș, în locul mănăstirii celei vechi risipite de oști străine, întemeiă marele Logofăt (ministrul) Toader Buboiog o mănăstire nouă, a cărei zidire fu adusă la capăt în 15 August 1530. Celelalte moșii ale mănăstirii era: Jumătate din satul Băiașescii dăruită de igumena Giurgi, de portarul Sucevii Dan și de soția sa Tudosia; satul Părtescii dăruit de Stefan cel Mare, cum arată hrisovul întărit de Istrate Vodă Dabija din 4 Iunie 1663; jumătate din satul Comănescii

cumpărată de mănăstire cu contractul din 22 Septembrie 1742; muntele Măgura în ținutul Câmpulungului, cum arată uricul întărit de Istrate Vodă Dabija din 3 Ianuarie 1662; a șesa parte din Românesci dăruită de rezeșul Toader Rrahă cu uricul din 11 Martie 1744, eară în Moldova satele Dersca, Vornicenii, Stăucenii, Glodenii, apoi moșiile Străhotinul, Feredienii, Covasna și o viie.

Mănăstirea Moldovița.

Intemeitorul cel dintăiu al acestei mănăstiri este Alexandru Vodă cel Bun. Însă o revărsare mare de ploae rumpând muntele din apropiere și nămolind și biserica și chiliile, Petru Vodă Rareș a zidit biserica de astăzi în anul 1531. Mănăstirea avea în Bucovina moșiile Branștea-Moldoviței (pe care stau astăzi satele Vatra-Moldoviței, Rușii-Moldoviței, Boul și Frumosul) dăruită de Petru Rareș cu uricul din anul 1534; satul Vama dăruit de Alexandru Vodă cel Bun cu uricul din 18 Ianuarie 1409; satul Berchișesci dăruit de Petru Vodă Rareș cu uricul din 11 Aprilie 1533; satele Oprișenii și Prevoroștii dăruite de boerul Bril, cum arată uricul întărit de Alexandru cel Bun din 17 Martie 1418 și cel întărit de Stefan cel Mare din 26 Au-

gust 1503 ; jumătate din satul Iordănesci luată în schimb dela mănăstirea Putnei ; muntele S u h a r d u l m a r e dăruit de Alexandru Vodă cel Bun cu uricul din 15 Februarie 1410. În Moldova mănăstirea avea moșiile : Fălticeniei, Unceniei, Văculescii, jumătate din Svoriste, Mitescii, Răciuleniei cu o moară, o pescuină lângă Covurluiu și 10 pogoane de viie la Cruce, asupra cărora însă uricile lipsesc.

Schitul Sânt-Onufreiu (Mănăstioara).

Schitul acesta din început a fost făcut de lemn de un preot Mihul din Siret, care 'l-a înzestrat cu pământuri de arătură și de fânaș și 'l-a închinat Putnei. Închinarea e întărită de Vasile Lupul Vodă cu uricul din 1 Aprilie 1646 și mai înainte fusese întărită și de Alexandru Vodă Lăpușneanul cu un uric care s'a perdut. — Stefan Petriceicu Vodă zidi mai târziu biserica de peatră și dăruie schitului satele Băncescii și Dornescii cu uricul din 12 Ianuarie 1680 și a patra parte din satul Drăgușeniei (Drăgușanca de astăzi), cum arată uricul întărit de Mihail Racoviță Vodă scris în Iași la 18 Maiu 1708.

Schitul Ostra sau Bărbesci

este întemeiat cam pela anul 1762 de mazilul Nicolai Calmuțchi care, călugă-

rindu-se, se numea Natanail. El dăruie schitului ca la 92 de fălei cu uricul din 8 Iulie 1776, fiind martur fostul mare căpitan Ioniță Strișca, eară 8 fălei dăruie cu limbă de moarte Catrina, soția mazi-lului Ion Samson.

Schitul Luca,

lângă Nistru este întemeiat cam pe la anul 1742 de mazilul Tanasi Țintă și fu dăruit de dînsul cu o părticică de moșie de 12 fălei.

Schitul Babin

era sêrac, căci avea numai jumă-tate de falce de loc împrejurul bisericeii. Rezeșii din acel loc lăsa pe călugări sê-și are ici colo câte o bucățică de pămênt, li da și ceva fênaț și lemne de foc. Acolo sê fi fost din timpuri străvechi o mănăstire, care în multele resboaie cu Turcii a fost cu totul nimicită, eară cam la anul 1751 călugêrul Onufreiu a zidit biserica și chiliile schitului.

Schitul Coribnița

este întemeiat de un călugêr anume Sil-vestru în codru pe pământul Vilaucei, și avea numai patru fălei de pămênt dăruite de rezeșii Iordachi Tomorei, Stefan Giur-giuvan și Ioan Têutul.

Schitul Vijnița

să fie întemeiat de episcopul Nicolai dela Rădăuț. Schitul acesta era cel mai sêrac dintre toate, căci avea numai un petec de fenaț, de pe care abie se putea hrăni un cal. Călugării de aici trăiau mai mult din mila creștinilor.

Schitul Crișceatec

pe Nistru este vechiu și avea din început o biserică de lemn cu câțiva călugări. Dară resboaiele timpurilor trecute nimiciră și această biserică de pe marginea țării. Mai târziu un negoițor anume Toader Preda Hagiul a zidit biserica de astăzi și cumpărând dela Tănase Goian, Grigori Ciaușul și George Carp, ginerii lui Toader Nacul, jumătate din moșia Zvineace cu 1000 de lei, a dăruit-o bisericeii sale, cum arată hrisovul lui Grigori Ioan Calimach Vodă scris în Iași la 12 Aprilie 1768. Eară moșia, pe care stă biserica, fiind din trupina moșiei Repujenita, Constantin și George Talpă cu Grigori Botez, rezeși de acolo. au dăruit-o schitului cu uricul din 1 Martie 1768.

Schitul Berejnița

pe Ceremuș este întemeiat de rezeșul Isac Cocorean și cu uricul din 21 Iunie

1747 fu dăruit de nepotu-său căpitanul Tănase Țintă cu a șesespzeceea parte din Banila pe Ceremuș.

Schitul Broscăuț

este întemeiat de Constantin Volcinski, care îi dăruie și 13 fălci de moșie, cum arată uricul dela văduva sa Maria din 6 Februarie 1771. Pe aceeași oară dăruie schitului și Nicolai Săvescul cam la 5 fălci de moșie cu uricul din 19 Ianuarie 1778.

Schitul Zămostia

este întemeiat de starostele Cernăuțului Dumitru Pară pe un loc dăruit de dînsul. Averea acestui schit era: A treia parte din moșia Zămostia dăruită de rezeșii de acolo Georgiță Onciul, Dumitraș Gafencu, Toader Costea, Ioniță Cuparencu, Ilie și Tănase Țintă și Ienache Cherescul cu uricul din 14 Maiu 1722 întărit de Mihaiu Vodă Racovița cu hrisovul domnesc din 15 Decemvrie 1723, apoi trei curături (lazuri) de câmp pe moșia Vilancei, dăruite de Dumitraș și Maria Cernauschi.

Schitul Horecea

este întemeiat cam pela 1700 de episcopul Rădăuțului Antonie, care a făcut

acolo o biserică de lemn și câteva chilii pentru călugări. Mai târziu igumenul schitului Artemon sfârși de zidit biserica de astăzi în 1766. Averea schitului era: Un loc de 360 de stinjini din împrejurul bisericii dăruit de Grigori Ioan Calimach Vodă cu uricul din 15 Martie 1764; trei bucăți de pământ din hotarul Cernăuțului, două numite Horecea și Terebișa dăruite de căpitanul Cernăuțului și al Coțmanului Manole Samfir, eară una numită Tĕrinoaia de schit însuși: un loc afară de Cernăuț, din care o parte dăruită de Gligoraș fiul lui Penteleu, eară două părți cumpărate de schit; a opta parte din satul Cabesei dăruită de Ioniță Bontoș cu uricul din 5 Iunie 1774, două mori pe Prut, și în Moldova satul Moșoșesci și a treia parte din Năhoreni.

Schitul de călugărițe Voloca

pe Ceremuș, întemeiat de călugărul Donici pela 1740, nu avea decât o falce de loc dăruită de întemeitor.

Schitul Jadova

este întemeiat de călugărul Gherasim Vlad și dăruit de dînsul cu o moșie împrejurul bisericei și cu un odgon și jumătate (adecă 45 de stinjini de lat) de pământ din moșia Vasileu, cum arată uricul din 30 De-

cemvrie 1775, eară de Stefan Tabără cu o poiană mare în codrul Jadovei, cum arată uricul din 1754. Schitul mai avea și unele ogoare în țarina Jadovei ce le căpătase în dar.

Mănăstirea schitul mare din ținutul Stanislaului în Galiția.

Facem pomenire și de mănăstirea aceasta numai de aceea, pentru-că ea avea în Bucovina moșia Mămăescii și Revna, cum arată uricul întărit de Duca. Vodă din 9 Februarie 1669 și alt uric dela Petriceicu Vodă din 26 Martie 1873; apoi jumătate din satul Miteău, cum arată uricul din 4 Iulie 1712 întărit de Nicolae Alexandru Maurocordat și o odae în Cernăuț.

Fondul religiosar ortodox-oriental ¹⁾ în Bucovina.

7.

Cele 10 mănăstiri și 13 schituri, ce se aflau în țeara noastră pe timpul venirii ei la Austria, erau menite împreună cu multele lor moșii din Bucovina

---

¹⁾ Cuvântul grecesc „ortodox“ înseamnă „dreptcredincios“, și cuvântul latinesc „oriental“ înseamnă „resăritean“ sau „dela resărit de soare“. Fiind-că biserica noastră se numește ortodoxă-orientală.

și din Moldova pentru preamărirea lui Dumnezeu, pentru păstrarea și întărirea credinței noastre creștine și pentru luminarea poporului nostru. Ele sînt dovezi pentru evlavia Voevoșilor români, a boerimeii române, a preoșimeii române și a poporului român; ele sînt marturi pentru înșelepciunea, cu care au grijit înaintașii noștri români de cele mai scumpe odoare ale neamului nostru, anume de păstrarea credinței adevărate în Dumnezeu și de înaintarea în luminarea minșii, căci mai fiecare mănăstire avea pe timpul acela câte o școală pentru creșcerea tineretului.

Moșiiile cele multe, după cum am vėđut, au fost dăruite numai de Români, și ele erau avere dreaptă a mănăstirilor și a schiturilor. După venirea Bucovinei la Austria, o comisie împăratească fu hotărîită să cerceteze, ori de sînt moșiiile în adevăr avere dreaptă, și comisia aceea,

tală sau dreptcredincioasă-resăriteană sau dreptcredincioasă dela resărit de soare spre deosebire de biserica Catolicilor dela apus de soare sau apuseană, de aceea se numeșce și fondul religionar ortodox-oriental. pentru-că este al bisericeii noastre. Biserica noastră se mai numeșce și greco-orientală, dară cu nedreptul, de oarece noi nu sîntem Greci, ci numai credința noastră este tot aceea ca și a Grecilor. Cuvēntul „ortodox-oriental“ se scrie scurtat așa: „ort-or“.

vădând uricele de cari am pomenit, întări drepturile de avere ale mănăstirilor și schiturilor asupra acelor moșii, și le înscrise în condica dela tabla țerii.

După aceea însă mănăstirile și schiturile fură desrădicate sau căsuite, și toate moșiile lor, cari au 477 de mii 512 juguri, fură împreunate în o unică avere, care este a „fondului religios ort.-or. al Bucovinei“. Economia acestei averi n'o mai purtară mănăstirile și schiturile, ci fu dată în mâna unor diregători împărătesci, eară veniturile erau menite numai pentru folosul poporului dreptcredincios din Bucovina. University Library Cluj

Eată pe scurt, cum s'au întâmplat toate acestea :

În 11 Decembrie 1781 se făcu propunerea pentru desrădicarea mănăstirilor, și împăratul Iosif respunse, că veniturile mănăstiresci au să se întrebuinteze numai pentru folosul dreptcredincioșilor din Bucovina. Cu decretul împărătesc din 3 August 1782 se hotări să se desrădice cele 13 schituri, și călugării din ele să se strămute pela mănăstirile cele mari. Moșiile schiturilor sânt așa-dară temelia fondului religios.

Episcopul de pe atunci Dositeiu ceru

cu scrisoarea din 16 August 1782, ca economia tuturor averilor mănăstiresci și preoțesci să fie purtată de Consistoriu și de guvern, dară i se respunde că aceasta ar fi o sarcină, care ar împedica lucrările duhovnicesci ale Consistoriului.

În anul 1783 împăratul Iosif, fiind în Bucovina, porunci să se împrăști mănăstirile fără amânare, averile lor precum și a preoților, cari pribegiseră din țeară, să se iee în cărmuire și din fondul ce se va face în chipul acesta să se susțină toată preoțimea ort.-or., apoi să se facă măcar o școală în Cernăuț ori în Suceavă, și ce va mai rămâne să se păstreze pentru alte lucruri folositoare.

Pe când se întempla schimbările aceste mari, generalul-comandant Schröder din Leov, căruia cărmuirea militară bucovineană îi era supusă, făcu arătare la Viena, că episcopul Dositeiu voiesce să dea moșiile episcopesci curții împărătesci, dacă i s'ar da lui și urmașilor săi o leafă hotărâtă pe an. Propunerea aceasta fu primită, și se puse la cale ca episcopul să capete pe an 6 mii florini și un adaos de 2 mii pentru moșiile Rădăuț, Coțman, Haverna și Noușulite, cari moșii curtea împărătească le-ar întoarce episcopiei înapoi, dacă n'ar voi să le mai țină. Însă episcopul respunde cu scrisoarea din 19

Ianuarie 1783, că el a avut vorbă cu generalul Schröder numai despre darea moșiei Coțman, nu și a Rădăuțului, Havernei și Noușuliței, și că atât poporul cât și călugării sînt măchuiți de schimbările ce se fac cu mănăstirile. Episcopul primi apoi scrisoarea din 8 Faur 1783, în care se spune că „Majestatea Sa nu va încuviința nici decum să se vîndă și să se înstrăineze moșiile mănăstiresci cari, precum sînt, așa vor rămîne pe veci ale bisericeii“. Tot așa episcopul fu molcunit și cu scrisoarea din 19 Martie 1783, în care cetim că luându-se moșiile episcopiei și ale mănăstirilor în cârmuirea guvernului, ele nu se înstrăinează nici decum, ci veniturile lor se asigură.

Molcumiri de aceste fură date în mai multe rînduri, așa bunăoară cu scrisoarea din 10 Ianuarie 1784, care dice așa: „Spre a da dovadă vederată pretutindeni, eară mai ales poporului din Bucovina, că economia cea nouă de pe moșiile episcopesci și mănăstiresci nu are alt scop, decât numai binele religiei și al băștinașilor bucovineni, și că banii câștigați de pe dinsele nu se vor cheltui de-

cât numai pentru susținerea episcopului și a preoților, pentru trebuințele bisericilor și ale păstoriei de suflete, pentru crescerea de preoți învățați și evlavioși și pentru clădirea de școale, cari acuma încă lipsesc; se orânduiesc ca toate veniturile episcopesci și mănăstiresci, ce s'au strîns și se vor strînge de acuma înainte, să se păstreze în o cassă (ladă) deosebită, numită „cassa fondului religionar,” și toate hotărîrile despre aceste venituri să se facă sub privighierea și cu scirea episcopului și a Consistoriului, ca și poporul să scie de dînsele“.

Cam tot aceste cuvinte se află și în „planul regulării bisericesci“ care'l căpătă biserica noastră în anul 1786. Și în planul acela se dice, că veniturile fondului religionar se vor întrebuința pentru preoțime și școale, și în de obște numai spre binele religiei și al omenimei. Apoi se mai dice că Împăratul, care grijește de buna stare de obște, este protectorul fondului religionar, El orânduiesc cum are să se păstreze și să se întrebuințeze acest fond pentru preo-

țime și pentru școale, pentru cari este menit.

Schimbările, ce am arătat că s'au făcut cu moșiile episcopesci și mănăstiresci, se sfârșiră în decurs de 10 ani, și din toate mănăstirile remaseră numai trei, anume Putna, Sucevița și Dragomirna fiecare câte cu 25 de călugeri; celelalte fură schimbate în biserici parohiale, ca burăoară mănăstirea Sânt-Ilie, sau fură dărimate, dacă erau de lemn și vechi.

Administrarea fondului religiosar.

Fondul religiosar a fost administrat sau cărmuit dela început și este administrat și acuma de guvern, eară economii puși pe moșiile lui au stat până la 1870 sub conducerea și controla direcției de finanțe, și de atunci încoace stau sub „direcția fondului religiosar” din Cernăuț.

Foloasele fondului religiosar.

În timpul dintăiu după înjghebarea acestui fond, cheltueele pentru bisericile noastre erau foarte mici, ajungeau abie suma de 50 de mii pe an, căci preoții noștri nu primiau nimic din fond, și nu se cheltuia mai nimică nici pentru bisericile de pe moșiile lui.

În timpul acela se cheltuia mai mult pentru școale, dară nu numai pentru școalele bisericei noastre, ci pentru toate școalele din țeară, anume pentru institutul filosofic, pentru gimnasiu, pentru școalele normale și chiar pentru școala de moșit. Se vede deci că cârmuitorii fondului din țeara noastră credeau pe timpul acela că averea fondului nu este numai a bisericei noastre, ci a țerii întregi. Venind lucrul acesta la urechile împăratului Francisc, El porunci cu scrisoarea din 18 Decembrie 1820 așa: „De oare-ce fondul religionar din Bucovina s'a înjghebat prin unirea moșiilor episcopesci și mănăstirești din țeară, de aceea el se poate întrebuința numai în folosul bisericei ort.-or. și al învățământului poporal, însă și pentru acest învățământ numai atunci, dacă el s'a împărțășit de mănăstiri. Acest fond este așa-dară de întrebuințat mai întâiu pentru susținerea și creșterea preoției, apoi pentru învățământul poporal. Toate cheltueele, ce s'au făcut cu nedreptul din acest fond până acuma, să i se întoarcă înapoi, eară de acuma înainte să se însemne cu acurateață în fiecare an veniturile și cheltueele lui după hotărîrea aceasta a mea“.

Ar fi prea mult, dacă am înșira toate foloasele ce fondul religionar a

adus bisericeii noastre dela început și până acuma. Spunem dară numai atâta, că bunăoară în anul 1889 averea întreagă a fondului a fost de 14 milioane 501 mii 462 florini 29 cruceri. Din averea aceasta s'au cheltuit în anul acela pentru Archiepiscopia noastră și pentru Consistoriul nostru 43 de mii 410 fl. 68 cruceri; pentru biserica catedrală din Cernăuț 15 mii 597 fl. 12 cr.; pentru mănăstirea Dragomirna 10 mii 276 fl. 39 $\frac{1}{2}$ cr.; pentru mănăstirea Putna 9 mii 761 fl.; pentru mănăstirea Sucevița 11 mii 64 fl. 85 $\frac{1}{2}$ cr.; pentru lefile preoților de prin sate, pentru zidiri de biserici, case parohiale și altele 272 de mii 871 fl. 18 cr.; pentru capela ort.-or. din Leov 2 mii 196 fl. 48 $\frac{1}{2}$ cr.; pentru facultatea sau școala teologică din Cernăuț 20 de mii 87 fl. 70 cr.; pentru seminariul din Cernăuț 29 de mii 663 fl. 19 cr.; pentru școala dăscăliei din Cernăuț 2 mii 743 fl. 34 $\frac{1}{2}$ cr.; pentru ținerea în stare bună a residenței din Cernăuț 8 mii 698 fl. 86 cr.; pentru gimnasiul ort.-or. din Suceavă 25 de mii 489 fl. 75 cr.; pentru școala reală ort.-or. din Cernăuț 31 de mii 869 fl. 27 $\frac{1}{2}$ cr.; pentru școala ort.-or. de 4 clase din Cernăuț 6 mii 320 fl. 15 cr.; pentru școlăle populare 50 de mii și așa mai departe.

Cum vedem, un bine nespus de mare ne-au făcut nouă fericii întemeitori ai celor 10 mănăstiri și 13 schituri precum și ceilalți ctitori cari au dăruit moșiile cele multe bisericelor acestora, și un bine nespus de mare ne-au făcut și fericii împărați ai Austriei, că din moșiile acele au alcătuit fondul religios, care este izvorul nesecat pentru viața bisericeii noastre, a școalelor noastre, a poporului nostru.

Școalele populare române din Bucovina.

8.

Nimic, nimic pe lume nu-î poate da omului atâta putere și norocire ca școala. De aceea dorim ca cetitorii noștri să cetească cu cea mai mare luare aminte cele ce le vom scrie despre școalele din țeara noastră și să urmeze sfaturile și povețele ce le vom da.

Școale populare se numesc școalele acele de prin sate, orașe și târguri, la cari toți copiii sănătoși, băieți și copile începând dela vârsta de 7 ani, trebuie să âmble regulat și după și, și nu un an doi, cum se întâmplă mai pretutindeni în țeara noastră, **ci șese ani de-a rândul**. Legea împărătească pentru școale spune lămurit în paragraful 21, că fiecare copil este îndatorit a âmbla la

școală dela anul al **șeptelea împlinit al vieții sale până la anul al treispredecelea.** Și legea împărătească nu scie de șagă, căci eată ce pedepse pune ea pentru părinții aceia, cari nu vreu să-și dee copiii la școală: 1. Dacă au trecut 14 zile după ce s'a început învățământul, și unii copii încă tot nu âmbă la școală, atunci părinții acelor copii capătă de scire să-și împlinescă datoria; dacă nu și-o împlinesc ei în timp de trei zile, se pedepsesc bănesce cu 1 până la 5 fl. sau, dacă n'au de unde plăti, cu 24 oare arest. 2. Dacă părinții nuși lasă copiii să âmbă la școală regulat, ci într'o zi îi trimit, eară a doua, a treia, a patra zi îi opresc la păscutul vitelor ori la alte treburi, atunci se pedepsesc bănesce cu 1 până la 20 fl. ori cu una până la 4 zile arest. 3. Dacă părinții îi iau pe copii la lucru de câștig, în loc să-și trimită la școală, se pedepsesc cu 10 fl. ori două zile acest și, dacă nici așa nu se pocăiesc, pedeapsa se urcă la 20 fl. ori 4 zile arest. 4. Dacă unii părinți nu se moaie nici cu pedepsele aceste, apoi îi ajunge pedeapsa cea mai aspră adecă, copiii lor se pun de ocamdată sub epitropie, eară după aceea acei părinți ticăloși își perd puterea părintească asupra copiilor lor pe totdeauna.

Și oare de ce n'are legea împărătească nici o milă cu părinții aceia, cari se împrotivesc să-'și școlească copiii? De ce-'i pedepsește ea așa de aspru, încât li ia chiar puterea ce li e dată dela Dumnezeu s'o aibă asupra copiilor lor? Eată de ce: Prea bunul nostru Împărat și oamenii luminați, cari au făcut legea aceea, știu prea bine, că școala este pentru fiecare om norocirea cea mai mare. Va să dică oamenii, cari rămân neșcoliți, s'ânt cei mai nenorociți. Și cine este priicina nenorocirii lor? Singuri părinții acelor copii, pentru-că nu voiesc să-'i dea la școală! Este lucru prea lămurit că, dacă școala dă omului puterea și norocirea cea mai mare, eară unii părinți lipsesc singuri pe copii lor de această putere și norocire, părinții aceia s'ânt cu bună seamă dușmanii cei mai mari ai copiilor lor. De aceea legea împărătească **silesce** pe astfel de părinți-dușmani cu pedepsele cele mai aspre să-'și dea copiii numai decât la școală, ca mititeii bieții să nu rămâe în nenorocirea cea mai mare pe toată viața lor.

Și în adevăr este un blăstēm strașnic să nu-'și lumineze omul mintea, darul cel mai frumos cu care 'l-a înzestrat Dumnezeu, este un blăstēm care cade

asupra capului părinților, precum dice
cântecul :

De vrei ca după moarte să fii tot blăstemat,
Îți lasă copilașul în lume ne'nvățat.

Este o nenorocire cumplită să tră-
ească omul ca un dobitoc ori ca o vită,
să nu scie nici măcar a scie și a ceti,
să nu scie nimic ce se întâmplă în lume,
și așa ca un dobitoc ori ca o vită să fie
tras, împins, înșelat, defăimat, batjocurit,
despuiat, ticăloșit, călcat în picioare de
toți străinii și veneticii.

Veți vede, iubiților cetitori, în cele
ce le vom scrie mai departe despre școa-
lele noastre, că noi Românii bucovineni
am avut dușmani mai răi decât Turcii și
Tatarii, dușmani cari ne-au împedat prin
mai mult de 60 de ani să ne luminăm
mintea cu învățăturile școalelor, ne-au
ținut adecă anume în întunecimea minții
ca să ne poată ucide, și așa ne-au și
ucis o mare parte a trupului nostru na-
țional, înstrăinând'o mai ales de limba
noastră românească. Veți vede însă și
voi singuri, numai să luați tare bine seama,
că noi avem și astăzi astfel de dușmani,
cari sfătuiesc mai ales pe țăranii noștri
să nu-și facă școale prin sate, să nu-și
dece copiii la școală ori să-și scoată dela
școală, de oare-ce cheltuind cu dinșii își
perd averea în zadar, și din copiii lor

tot n'au să se facă popi ori nu știu ce domni. Să știți că oameni, cari v'ar spune vorbe de aceste, v'ă sînt dușmanii cei mai mari, vorbele lor sînt veninul cel mai rău ce'l bagă în mințile și în inimele voastre, ca să'l băgați apoi și voi în copiii voștri, să-'i ucideți și așa să ucideți și părți întregi ale trupului nostru național. Să știți că un popor neșcolit este în ziua de astăzi un gunoiu pentru îngrășarea veneticilor luminați cu învățăturile școalelor.

Dară prea luminatul nostru Împărat nu vre să aibă popoare, cari să fie gunoaie de îngrășat pentru altele, căci Majestatea Sa iubesc de o potrivă pe toate popoarele din împărăție, dicînd în ori-ce cuvîntare ce o ține: „**lubitele mele popoare**“. Deci **sîla** din legea împărătească, ca fiecare copil din Bucovina **să âmble regulat șese ani la școală, sîla aceea dovedește iubirea părintească ce-o are prea bunul nostru Împărat pentru noi Bucovenii**. Și sîla aceea are margini; adecă paragraful 21 al legii împărătesci pentru școale pare că ar dice așa: Voi părinților din Bucovina **sînteți sîliți numai decît să v'ă trimiteți copiii regulat la școală dela vîrsta împlinită de șapte ani pînă la vîrsta împlinită de 13 ani**. Dacă au âmblat copiii voștri acești șese

ani regulat la școală, apoi faceți cu dinșii ce vreți; luați-'i la gospodărie, dați-'i la meșteșuguri, dați-'i la alte școli mai înalte, dați-'i unde socotiți, că școala de șese ani li a luminat mintea ca să poată trăi cu cinste ca țărani, ca meșteșugari ca catane și în ori ce stare.

Așa-dară voința din § 21 al legii împărătesci pentru școale trebuie să fie voința noastră a tuturor Românilor bucovineni, dacă nu vrem să fim și mai departe gunoiul de îngrășat pentru toți veneticii din țeara noastră. Fiind școala pentru poporul nostru arma cea mai puternică, cu care el se va pute apăra de toate primejdiile ce-l încunjură, noi gazetarii dela „Deșteptarea“ cerem și vom cere neconținut: 1. Ca în toate satele romănesci din Bucovina să se facă școale bune pe locurile cele mai potrivite și mai uscate. Noi avem încă mulțime de sate fără școale, așteptăm deci ca fruntașii poporului nostru să stăruească a delătura răul acesta cât mai curând. 2. Cerem și vom cere ca toți băieții și toate copilele de 7 ani împliniți să âmble la școală regulat și după și până la al 13-lea an împlinit. 3. Cerem și vom cere ca învățătorii și învățătoarele dela școalele noastre să scie cum se cade limba românească. 4. Cerem și vom cere ca inspectorii

școlari de ținut să fie oameni cu tragere și durere de inimă pentru luminarea poporului nostru. 5. Cerem și vom cere ca nici un copil să nu fie scutit de școală, și mai ales să nu fie scutiți copiii părinților celor sërmani.

Lipsa de învățatură sau nesciința sau prostia sau traiul în dobitocie este în ziua de astăzi mare nenorocire pentru toți oamenii; ea este însă cu mult mai mare nenorocire pentru oamenii cei sërmani. Oamenii neșcoliți, însă cu avere, tot pot trăi din averile lor, deși de multe ori își perd toate averile tocmai din pricina că sunt cu mintea întunecată. Dară cum se trăească oamenii aceia, cari n'au nici un pic de învățatură și nici un pic de avere? Ei sunt gunoaiele gunoaielor, ei sunt cu mult mai nenorociți decât dobitoacele. Căci fiecare dobitoc are numai un stăpân, care'l grijesce și'l hrănesce; însă stăpânii acelor nenorociți sunt toți speculanții și înșelătorii. Eacă, de ce cerem noi și vom cere fără cruțare, ca mai ales copiii părinților sërmani să nu fie scutiți de școală! Și adecă de ce să fie scutiți? Ei acasă tot trebuie să âmble âmbrăcați măcar în cămeși și'n ismene și tot trebuie să mânânce măcar borș și mămăligă. De ce să nu âmble cu îmbrăcamintea și cu mâncarea aceea la școală?

La ce se stee ei acasă? Să păzească calicia părinților? Ori poate se se ducă să hărgățească, ca apoi să fie hargăți toată vieța lor? — Bine, vor dice unii, vara pot să âmble copii sërmani la școală, dară eara cu ce se-'i îmbrăcăm, dacă n'avem de unde să le cumpărăm nici măcar o opincă! Noi respundem la aceasta, că în ziua de ađi, slava Domnului, avem destule societăți și destui oameni miloși, cari dau copiilor sërmani, ce învață bine, straie, cărți și toate cele de lipsă pentru învățatură. Societăți de aceste sânt bunăoară „Școla română“ din Suceavă, „Societatea Doamnelor Române din Bucovina“, „Societatea Mitropolitul Silvestru din Mitocul Dragomirnei“, „Societatea Dragoș din Volovăț“ și multe altele.

Deci nime să nu se desvinuească că nu-'și poate trimite copiii la școală, nime să nu caute câte și mai câte clenciuri ca să-'i scutească de școală, ci toți părinții să ne silim din reputeri ca să umplem toate școalele poporale cu toți copiii noștri și toți să învețe **6 ani de-a rândul**, precum cere legea împărătească. Căci numai așa făcând vom mai pute trăi pe pământul acesta, numai cu mințea luminată prin școală ne vom pute păstra limba și moșia românească, eară dacă un blăstem ne-ar

împinge să nu facem așa, apoi peste vr'o 50 de ani cine scie de ne-a mai cânta cucul prin Bucovina.

9.

Istoria școalelor poporale române din Bucovina.

Pe timpul venirii la Austria Bucovina nu avea ca astăzi școli publice sau obștești, adecă menite pentru obștea locuitorilor țerii, ci pe atunci aveau școli private sau pentru trebuințele sale numai unele mănăstiri, episcopia din Rădăuț, orașele și unele sate mai mari. Cheltueele pentru școlile mănăstiresci le purta mănăstirile singure, eară pentru cheltueele celorlalte școli fiecare preot și diacon trebuia să plătească mitropolitului din Iași 4 fl. 30 cr. pe an. Câte școli anume vor fi fost pe atunci în țeara noastră, nu scim; dară din o hârtie vechie scrisă în luna lui April 1780 aflăm, că în anul acela Bucovina avea 8 școli încă de pe timpul domniei Moldovei și una făcută de stăpânirea austriacă. Dintre școlile acele 4 era în Suceavă, câte una în Putna, Cernăuț, Siret, Rădăuț, Câmpulungul-moldovinesc, și 6 era românesci, una grecească, una latinească, eară cea fă-

cută de stăpânirea austriacă era nem-
țească.

Mult mai trâmbiță unii venetici din
țeara noastră prin gazete și prin cărți,
că noi Românii bucovineni eram pe tim-
pul venirei la Austria ca și selbatici,
pentru-că aveam așa de puține școli. Ve-
neticii însă se fac a nu scie, ca pe a-
tunci Moldova gema în robia Turcilor,
cărora nu le păsa de școlirea poporului
romănesc, ci căuta numai cum s'îl tundă
și s'îl mulgă mai bine. Veneticii străini
de neamul nostru și de legea noastră se
fac a nu scie și aceea, că pela anul
1774 nu se afla școli poporale nici în
împărăția Austriei, care nu gema în
robia Turcilor. Ce să faci? Așa-'i
străinul venetic. El vine pe pământul
tău, din care se hrănesce; tu îl primești
cu brațele deschise, îi dai pâne și sare,
și el aruncă în tine cu petre. Se vede
că nu de geaba ȳice cântărețul nostru
Eminescu:

Cine-a îndrăgit străinii,
Mânca-i ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia
Și neamul nemernicia.

Îndrăgitu-i-am și noi multă vreme,
și de aceea multe case, sate și orașe ne-
au rămas pustii, și nemernicia a mâncat
o mare parte a neamului nostru.

Dară s'e-'i lăsăm pe străini s'e latre, eară noi s'e ne căutăm de trebile noastre, s'e învățăm din păteniile trecutului ce avem s'e facem de acuma înainte, s'e ne luminăm mintea și s'e ne încălțim inima ca s'e putem păstra ceea ce ne-a mai ramas și s'e rescumpărăm ceea-ce am perdut.

Istoria școalelor popozale române din Bucovina se împărțesce în patru răs-timpuri: 1. Răstimpul cărmuirii militare dela 1774—¹⁾1786. 2. Răstimpul împreunării Bucovinei cu Galiția, care pentru școalele noastre a ținut dela 1786—1850. 3. Răstimpul dela 1850—1869, în care școalele noastre au fost puse sub privighierea Consistoriului ort.-or. din Cernăuț. 4. Răstimpul dela 1869 încoace, de când toate școalele se află sub privighierea statului sau a împărăției.

Răstimpul cărmuirii militare dela 1774—1786.

Generalul Spleny, întâiul cărmuitor militar al Bucovinei, scrise în 10 Decembrie 1774 guvernului din Viena, că ar fi bine s'e se facă în Cernăuț și în Suceavă două școli latinesci de câte 4 clase și două convicte sau școli pentru

¹⁾ Liniuța însemnează „p ă n ă l a“

câte 6 copii de boeri. Generalul mai spune în scrisoarea aceea, că guvernul Austriei ar trebui să dea poporului român din Bucovina dovezi, că nu vre să-1 supere nici decum în obiceiurile credinței și ale nației sale, ci mai vârtos să le apere și să le întărească. Cum vedem, Spleny era om de omenie și cu dreptate. El voia să ni facă nouă Românilor bine, dară, lipsindu-’i paralele, nu reuși să ne facă școalele numite în scrisoarea sa. El însă tot a lucrat ceva pentru școalele noastre, a poruncit adecă cu scrisoarea din 26 April 1777, ca cei 4 fl. 30 cr. ce plăteau pe an preoții și diaconii mitropolitului din Iași pentru cheltuețele școalelor, să se adune în tot anul la un loc și banii aceia să fie meniți tot pentru școale. Astfel s’a întemeiat din birul acela „fondul școlastic al țerii“, pe care ’l avem și în ziua de astă-zi. Va să zică temelia acelu fond este pusă din banii Românilor și anume din ai preoților. Dela 1779 cârmuitor militar al Bucovinei a fost generalul-maior Enzenberg, care căpătâ poruncă dela Viena să facă o școală nemțească în Suceavă. Asta este școala nemțească, de care am pomenit mai înainte.

În răstimpul cârmuirii militare neuitatul Împărat Ioif. II. a lucrat cel mai

mult pentru școalele noastre. Călătorind el în 1783 prin Bucovina, porunci generalului Enzenberg să facă școale în toată țeara, să aducă pentru dinsele din Ardeal și din Ungaria învățatori români cari să scie și limba nemțească, și să silească pe toți părinții să-și dea copiii la școală numai decât. — De mare folos a fost pentru școalele noastre și „Planul regulării bisericesci“, care s'au dat pentru Bucovina în 28 April 1786 tot sub Impăratul Iosif II. În §. 3. din capul al cincilea al acelu „Plan“ cetim, că s'a hotărât să se facă 6 școli naționale **pentru limba românească**, și cum s'au făcut 3 din aceste cu bun sfârșit în Cernăuț, Siret și Suceavă, așa se se poarte de grijă ca să se facă cât mai curând și celelalte 3, anume în Zastavna, Câmpulungul-moldovinesc și în Vașcăuț. Eată încă o dovadă foarte puternică, că după 12 ani dela venirea Bucovinei la Austria țeara noastră era **toată românească**, căci de altmintrelea cum am înțelege să fie școli **pentru limba românească** în Zastavna, aproape de Galiția, și în Vașcăuț, unde astăzi nu se mai aude limbă românească. Și cum-că adevărul acesta este curat ca lumina soarelui, dovedesce §-ul următor 18 care dice, că în toate școalele ce

sînt în Bucovina și în celelalte ce se vor mai face, învățămîntul are să se împărtășească numai în **limba românească și nemțească**. În limba nemțească avea să se împărtășească învățămîntul, nu pentru-că pe atunci ar fi fost un popor neamț în Bucovina, ci pentru-că limba nemțească era limba împărăției. — §-ul 4 din capul 5 al „Planului regulării bisericesci” spune, că toate cheltuețele pentru școale au să se iee din fondul religionar și, dacă vor fi destui bani în acel fond, au să se facă școale în toate satele cari au biserici.

Cum vedem, în timpul cîrmuirii militare s'au fost pus o temelie foarte bună la școalele noastre. Învătătorii cei dintâi dela acele școale era mai toți Români, ori oameni cari scieau foarte bine limba românească. Apoi pe temeiul unei porunci împărătesci din 10 Ianuarie 1784 **toate hotărîrile în trebi de ale școalelor se făceau sub privighierea episcopului și a Consistoriului nostru din Cernăuț**. Astfel școalele acelea era în adevăr menite să ni aducă nouă Românilor mare folos, pentru-că în trînsele erau ocrotite cele mai scumpe odoare ale neamului nostru, anume limba și legea noastră strămoșească.

Răstimpul împreunării Bucovinei cu Galiția dela 1786—1850.

Pe temeiul decretului împărătesc din 8 August 1786 Bucovina fu împreunată cu Galiția. Împreunarea aceasta a fost cea mai mare nenorocire pentru țeara noastră. Cârma asupra școalelor noastre o luă de acum înainte diregătoria sco-lastică din Leov numită »C o n s e n s u l n o r m a l d e s t u d i i“, în frunte cu „I n s p e c t o r a t u l ș c o a l e l o r n o r m a l e p e n t r u G a l i ț i a r e s ă r i t e a n ă și cu Guberniul din Leov. Gu-berniul scuti în anul 1793 pe părinții din Bucovina de sila de a-și trimite copiii la școală și lăsă satele noastre în voia lor de a-și face școale sau nu.

Cumcă fapta asta a Guberniului din Leov n'a fost de fel cu priință pentru poporul nostru român, vom dovedi-o cu o pildă. Să ȳicem bunăoară că este un om orb, care are o avere tare frumoasă. Acuma eu știu că 'l-ași pute lecu pe orbul acela, 'i-ași pute da lumina ochi-lor, ca el să vadă și se chivernisească bine cu averea sa, dară, în loc să fac fapta asta creștinească, îmi gândesc așa: Da lasă'l să remăe orb, că cu atâta mai ușor voi pune mâna pe averea lui și mă voi îmbogăți eu.

Poporul român bucovinean de pe vremea împreunării Bucovinei cu Galiția era tocmai ca orbul din pilda noastră. El avea o avere tare frumoasă, pentru-că stăpânea întreaga Bucovină, însă n'o putea chivernisi din pricină că era orb, adecă îi lipsea lumina școalei. Împăratul Iosif II. se apucase să'l lecuiască de orbire cu de-a sîla, dară ce folos! Orbul nostru popor veni pe mâna Leșilor galițieni, cari nu'și bătură capul cum să'l lecuiască, ci il lăsară să orbească și mai tare. „Pe voi părinților bucovineni nu vè silesc să vè dați copiii la școală, pe voi comunelor din Bucovina nu vè silesc să vè faceți școale. Orbi sînteți, orbi să remâneți și, când cineva a căuta să vè lecuiască, noi ne-om împrotivi.“ Așa făcură Leșii galițieni cu noi Românii, îndată ce Bucovina încăpu pe mâna lor.

Și orbirea poporului nostru român se lăți în adevăr mai departe. Căci din 32 de școale cu învățători români, ce le avea Bucovina încă în anul 1792 de pe timpul cărmuirii militare, în scurtă vreme remaseră numai 14 adecă, o școală românească-nemțească în Cernăuț, 9 școale

romănesci-nemțesci pela sate, 2 școale curat romănesci în Siret și în Suceavă, o școală ungurească și una armenească în Suceavă.

Dară o nenorocire și mai mare veni asupra școalelor noastre. Căsuindu-se adecă în anul 1816 „Inspectoratul școalelor normale“ din Leov, și puindu-se în locul lui ca directorie scolastică Consistoriul catolic din Leov, **școalele noastre veniră sub cărma acestui Consistoriu străin de legea noastră**, pe când mai înainte ele se aflau **sub privighierea Consistoriului nostru din Cernăuț**. Nu destul că cu un decret din anul 1812 cele mai multe școale din Bucovina fură prefăcute în școale catolice, mai trebui să vie la cărma acestor nenorocite școale încă și un Consistoriu catolic.

Acuma școalele noastre începură a se prăpădi cu totul.

Consistoriul catolic din Leov porunci așîși din capul locului în anul 1816, că nici un învățător român să nu fie primit la o școală din Bucovina, dacă nu va trece mai întăiu la legea catolică. Nevrînd însă învățătorii români să-și părăsească legea strămoșească, ei fură dați în lature, și în locul lor se puseră învățători poleci. Învățătorii aceștia, ne-

sciind nici decum limba românească, îi silea pe copiii români să învețe numai leșesce și nemțesce, eară dacă îi aușia vorbind romănesce, îi batjocurea ȡicând că vorbesc țigănesce, li anina la gût table cu chipuri de măgari, și poruncea celorlalți copii străini să-î stupească, cum făcea directorul Theil dela școala normală din Suceavă, ori bieții copii români àmbiau bătuti pentru-că vorbeau romănesce, cum se întempla între anii 1843 și 1850 la școala normală din Cernăuț pe vremea învățătorilor poleci Warnicki, Malawski, Sabara și Paulowicz ori la școala din Siret pe vremea învățătorului Gorjechi.

Cum vedem, Leșii galițieni trânteau în învățătorii noștri ca să li zugrume legea strămoșească, trânteau și în copiii noștri ca să li zugrume limba românească. Deci am avut drept, când am ȡis că Leșii galițieni ne-au fost mai mari dușmani decât Turcii și Tatarii, pentru-că Turcii și Tatarii nu s'au atins nici odată de legea și de limba noastră. Leșii galițieni ne-au împedicat așa de tare cu școalele, încât noi Românii bucovineni am avut în anul 1848 deputați în dieta împărătească din Viena, cari spre rușinea lumii nu scieau nici a scrie nici a ceti.

Lupta Consistoriului nostru din Cernăuț cu Consistoriul catolic din Leov.

Din pricina dușmăniei Leșilor galițieni față cu școalele bucovinene, Consistoriul nostru din Cernăuț a început dela anul 1816 cu Consistoriul catolic din Leov o luptă foarte crâncenă, care ținu până la anul 1850. Vădând adecă Consistoriul din Cernăuț, cum se prăpădesc școalele noastre de vrăjmășia Leșilor galițieni, trimise în 5./17. Septembrie 1837 o rugăminte la guvern, și la rugăminte aceea veni porunca împărătească din 18. Maiu 1844, care spune între alte cele că cârma și privighierea asupra școalelor ortodoxe-orientale are s'o poarte Episcopul și Consistoriul din Cernăuț; la școalele acele au să se așede învățători ortodoxi-orientali, și copiii din școalele triviale (sau poporale) au să învețe în limba lor.

Pe temeiul acestei porunci împărătești școalele poporale din Cernăuț și Suceavă aveau să treacă așiși îndată sub privighierea Consistoriului nostru, eară dela școalele din Șerăuțul-de-jos, Cincău, Zvineacea, Broscăuț, Roșa, Tereblești, Ciudeiu, Solca, Arborea, Bucșoia, Pojorîta, Cuciur-mare, Ivancăuț și Mologhia aveau să se strămute mai întâiu învățătorii ca-

tolici și în locul lor să vie învățatori de-ai noștri, și abia după aceea aveau să fie puse sub privighierea Consistoriului din Cernăuț.

Dela 1844 --1848 Consistoriul nostru trimise 20 de scrisori Guberniului din Leov, cerënd să se facă două școale naționale capitale în Suceavă și Siret, o școală de dascălie în Cernăuț, apoi școale populare în Vașcăuț, Vicovul-de-sus, Vicovul-de-jos și Vatra-Dornei, și mai cerënd să i se dea privighierea asupra școalelor populare din Cernăuț, Suceavă, Ivancăuț, Cincău, Crasna, Broscăuț, Mologhia și Pojorîta, de oare-ce la școalele acestea erau acuma învățatori de legea noastră, și urma urmei a fost, că până la 7 Iulie 1848 numai unica școală trivială din Cernăuț fu pusă sub privighierea Consistoriului nostru, și în 1/13 Noemvrie 1847 fu deschisă școala dascăliei din Cernăuț.

Eată cum ascultau Leșii galițieni chiar de porunci împărătești, când era vorba să ne stîngă pe noi Români!

Porunca împărătească din 18 Maiu orîndui și aceea, ca să se facă în Suceavă o școală capitală românească, care să fie împreunată cu o preparandie, adecă cu o școală, din care ies învățatori pentru școalele populare. Leșii galițieni însă

se puseră luntre și punte ca să nu se facă școala aceea. Ei împărțiră toată Bucovina în trei ținuturi școlare, anume în ținutul Cernăuțului, Rădăuțului și Sucevii, și puseră privighitor școlar în ținutul Cernăuțului pe parochul catolic din Sadagura Anton H o l i n s k i, în ținutul Rădăuțului pe parochul catolic din Siret Johann W a c h o w s k i și în ținutul Sucevii pe capelanul catolic Anton B e r e z n i c k i din Gura-Humorului.

Consistoriul catolic din Leov porunci lui B e r e z n i c k i în 14 Martie 1846 să scrie cu de-amăruntul despre școala trivială românească din Suceavă, ca să vadă ori de este de trebuință să se mai facă acolo o școală capitală românească împreună cu o preparandie românească, după cum dicea porunca împărătească din 18 Maiu 1844.

Acuma să vedeți ris și batjocură! O școală trivială românească nici nu era pela 1846 în Suceavă, de oare-ce școala aceea fu împreună în 1833 de directorul Theil cu școala capitală, va să dică fu nimicită, și pe lângă aceea unicul ei învățător român, Vasile Creangă, fu scos din slujbă și alungat. Nu-’i oare ris și batjocură, dacă școala trivială românească din Suceavă lipsea de 13 ani adecă dela

anul 1833, și Consistoriul catolic din Leov totuși îl pune pe Bereznicki să-î scrie despre dînsa în anul 1846, ca să vadă ori de mai este de trebuință școala ce Împăratul porunci să se facă? Rîs și batjocură mai mare de neamul nostru nici nu se mai poate!

Bereznicki spune pe scurt în scrisoarea sa, cu care răspunde Consistoriului din Leov, că o școală capitală românească împreună cu o preparandie românească nu-î nici decum de trebuință să se facă în Suceavă. Bereznicki mai adoage la scrisoarea sa și altă scrisoare a directorului Theil, care dice că copiilor români li se împărtășesce învățămîntul în limba lor, și ei fac mai mari propășiri decît în școala trivială, care mai înainte era despărțită de cea capitală. Sărmani copii români! Directorul Theil vă pune să purtați pentru vorba românească table cu măgari la gît și porunca copiilor străini să vă stupească, și același director își dă seamă înaintea mai marilor săi că poartă grijă ca voi să învățați în limba voastră. Câtă fățărnicie!!!

Trimițînd Bereznicki scrisoarea sa și a directorului Theil la Consistoriul catolic din Leov, Consistoriul acela spune

Guberniului într'un raport din 27 Iunie 1846, că nu-'i nici de dorit nici de trebuință să se facă în Suceavă o școala capitală românească deosebită de școala cea capitală nemțească.

Acuma Guberniul din Leov trimise în 21 Maiu 1847 cele trei scrisori ale lui Bereznicki, Theil și a Consistoriului catolic la Consistoriul nostru din Cernăuț, ca și el să-'și deie părerea sa în scris. Consistoriul nostru dădu scrisorile acele vrednicului protopop Lazar Grigorovici din Bosanci, poruncindu-'i să alcătuească un răspuns potrivit la dinsele. Protopopul a și răspuns, dând toate uneltirile Leșilor galițieni de rușine și de minciună.

Dară ce folos! Cu scrisorile pomenite treaba s'a trăgănat 4 ani de zile, și școala cea capitală românească, care avea să se facă în Suceavă pe porunca împărătească din 18 Maiu 1844 și avea să fie împreună cu o preparandie românească. nu s'a mai făcut. Școala aceea era menită să ni deie nouă Românilor învățatori harnici pentru școalele populare, Leșii însă au pus pedici să nu se facă, și așa ne-au adus daune și stricăciuni atât de mari, încât noi nici astăzi nu avem învățatori români prin toate școalele noastre populare.

Vedând aceasta Consistoriul nostru, a trimis în (26 August) 7 Septemvrie 1848 la Ministeriul învățământului din Viena o scrisoare, în care cere: 1. Începând cu anul 1849 Consistoriul din Leov se nu mai aibă nici un drept a se amesteca în trebile școalelor bucovinene. 2. Privighierea asupra acestor școale se se dee Consistoriului ort.-or. din Cernăuț. 3. Să se înceapă a se face în Bucovina în tot anul câte 10 școale noue până atunci, până când toate satele vor ave școale. 4. Lefile învățătorilor se se mărească cu 100 fl., a învățătorilor de ajutor cu 40 fl. și toți învățătorii se aibă dreptul de a căpeta pensii. 5. Să se facă în Cernăuț o preparandie, care se fie împreună cu școala capitala. 6. Să se facă câte o școală de copile în Siret, Suceavă, Câmpulung, Rădăuț și Vașcăuț. 7. Să se vestească că se dau premii, adecă oarecari sume de bani pentru alcătuirea și tipărirea cărților trebuincioase scolastice. 8. Cheltuețele pentru clădirea de școale se nu le poarte numai fondul religiosar, ci și satele și împărăția.

Bucovina fu apoi despărțită de Galitia, dară școalele ei fură date în grija Consistoriului nostru abie cu scrisoarea ministerială din 23 Faur 1850.

Si acuma dacă ne dăm secoteală, cum

au gospodărit Leșii galițieni cu școalele noastre dela 1786—1850, adecă într'un răstimp de 64 de ani, apoi aflăm următoarele: În timp scurt de 12 ani cărmuirea militară înmulți școalele în țeara noastră până la **trei-zeci și doue**. În anul 1850 Bucovina avea **50** de școale. Luând 32 din 50, rămân 18. Va să dică în 64 de ani Leșii galițieni au făcut în Bucovina numai 18 școale. Fiind mai toate școalele acele străine de limba și de legea noastră, avem tot dreptul să dicem, că cei 64 de ani, cât au stat școalele noastre sub cărma Leșilor galițieni, au fost cei mai nenorociți pentru noi **Românii / bucovinenii** ity Library Cluj

Răstimpul dela 1850 — 1869.

Cum luă Consistoriul nostru cărma asupra școalelor poporale ort.-or. din Bucovina, împărți întreaga țeară după cele 12 protopresviterii în 12 ținuturi școlare, și numi pe fiecare protopresviter privilegiator asupra școalelor din ținutul său. Acuma școalele începură a se înmulți prin sate vedând cu ochii, dară o nevoie mare le împedica în propășirea lor; nu erau adecă cărți, din cari copiii se învețe.

Doi bărbați se puseră să curme nevoia și pedica aceasta, anume fostul paroch din Ceahor **Samuil Andrievici, Emi-**

nența Sa Mitropolitul nostru de acuma, și fostul profesor de teologie Vasile Ianovici. Eminența Sa Mitropolitul Silvestru Morariu, care între toți scriitorii români bucovineni este neîntrecut până astăzi, a alcătuit și a tipărit pentru școalele noastre populare **6** cărți de cetire, **3** cărți de computuri sau de răfueți, **4** catechisme, **0** carte de rugăciuni și **0** carte de învățături creștinesci, eară Vasile Ianovici a alcătuit și a tipărit pentru școalele noastre populare **6** gramatici.

În răstimpul acesta dela 1850—1869 noi Românii bucovineni am făcut un paș înainte și cu scrierea noastră românească. Noi întrebuițam adecă înainte de anul 1850 în scrierea noastră literile cele numite „a z, b u c h e“ sau „c i r i l i c e“, cari sânt 43 la număr. Sciind însă că ne tragem dela strămoșii noștri Romani, domnitorii de odinioară ai lumii, și că este rușine pentru noi să scriem românește cu a z, b u c h e, bărbații noștri luminați au lepădat din scrierea românească 16 din cele 43 de litere cirilice, celelalte litere le-au schimbat după chipul celor latinești a strămoșilor noștri Romani, și așa am început a întrebuița un fel nou de scriere românească numită scrierea civilă, în care au fost tipărite mai toate cărțile pomenite ale Emi-

nenței Sale Mitropolitului Silvestru și ale lui Vasile Ianovici. Însă dela 1869 înainte am lepădat și scrierea civilă și toți am început a scrie cu litere latinesci, de oare-ce literile aceste ale strămoșilor noștri Romani sînt cele mai potrivite pentru limba noastră românească.

Nu mai spunem din fir în pîr, cum a lucrat Consistoriul nostru pentru înmulțirea și propășirea școalelor noastre populare, ci spunem numai atîta că, dînd Consistoriul acesta în anul 1870 în seama consiliului scolastic al țerii toate actele școalelor populare, 'i-a dat în seamă și **108** școale ce le făcuse prin cele comune, precum și **104** școale ce începuse a le face. Așa-dară urma arată, că Consistoriul nostru a lucrat pentru școalele noastre populare în decurs de 9 ani de trei ori mai mult decît Leșii galițieni în decurs de **64** de ani. Nu de geaba ȳice o vorbă românească, că sîngele apă nu se face. Ce-'i al tîu, îți priesce; ce-'i străin, te 'ndușmănesce.

Răstimpul dela 1869—1891.

Cu legea împărăției din 25 Maiu 1868 și cu legea împărăției pentru școale din 14 Maiu 1869 toate școalele se luară de sub cîrma diregătoriilor bisericesci și

se puseră sub cărma diregătoriilor lumesci. De atunci diregătoriile bisericesci privilegiază în toate școalele numai învățămîntul din legile, de cari se țin.

Pe temeiul legilor numite ale împărăției diregătoria cea mai înaltă asupra tuturor școalelor din Austria este Ministeriul învățămîntului din Viena, și în fiecare țeară este pus 1. un consiliu sau siat scolastic al țerii, 2. un consiliu scolastic pentru fiecare ținut și 3. un consiliu scolastic pentru fiecare comună.

Tot pe temeiul legilor pomenite ale împărăției dieta țerii noastre împărți cu legea din 8 Faur 1869 întreaga Bucovina după cele 8 căpitanate în 8 ținuturi scolastice, și de atunci consiliile scolastice sînt alcătuite așa: 1. Consiliul scolastic local sau dintr'o comună este alcătuit din un membru ori mädular al bisericei, unul al școalei, unul al comunei și din patronul școalei. 2. Consiliul scolastic al ținutului este alcătuit din căpitanul ținutului, din câte un preot de legea ort.-or., catolică, evangelică și un membru al legii jidovesci, dacă fiecare din aceste legi are în ținut mai mult decăt 2 mii de suflete, apoi din directorul unei preparandii, ori a unui gimnasiu sau a alteia școale mij-

locii, ori a unei școli capitale, mai departe din un învățător ales de adunarea învățătorilor ținutului, și în sfârșit din 2 membri aleși de ținut, ori din 2 mădulari aleși din Comitetul țerii. 3. Consiliul scoletic al țerii este alcătuit din presidentul țerii ori locușitorul său, din 2 membri ai Comitetului țerii, din un referent pentru trebile scolastice administrative și economice, din inspectorii școlari ai țerii, din 2 preoți de legea ort.-or., unul catolic, unul evangelic și din un membru al legii jidovesci, apoi din 2 profesori și din un consilier comunal din Cernăuț.

Legea împărăției pentru școale din 14 Maiu 1869 face deosebire între școale publice sau obștesci, la cari pot âmbra copii de toate legile, și între școale private, adecă școale ce le face cineva pentru trebuințele sale. Școale publice sau obștesci sînt acelea ce le face împărăția, țeara ori o comună și pentru cari împărăția, țeara ori comuna poartă cheltueele trebuincioase. Cheltueele pentru școalele private le poartă acela care le face. Unele școli private pot ave dreptul de școale publice, după cum adecă pot căpeta dreptul acesta dela diregătoriile scolastice mai înalte. În anul 1891 au fost în Bucovina 6 școale private cu drept de școale publice, din cari 5 era nemțesci și una

nemțească-românească-rusească, eară 12 școale fără drept de școale publice, din cari 8 era nemțesci, una românească, una nemțească-rusească, una ungurească și una armenească.

Cheltueele pentru școalele poporale le poartă comunele, dându-li-se pentru clădirea și susținerea lor la prilej de nevoie împrumuturi fără procente din fondul scolar al țerii. Pentru celelalte trebuințe ale școalelor, precum și pentru leflee învățătorilor se pun adaosuri la bir până la 10 sau și mai multe procente. Pe lângă aceea și fondul religionar dă pentru școalele poporale câte 50 mii fl., eară împărăția câte 4416 fl. pe an.

Despre limba, în care au să învețe copiii în școalele poporale, hotăresce consiliul scolar al țerii, luând în seamă dorința comunelor cari poartă chetueele pentru școale.

În 21 de ani, adecă dela 1870-1891 consiliul scolar al țerii a înmulțit școalele în Bucovina până la 299. În 116 din aceste școale limba învățământului este ruseasca, în 96 româneasca, în 18 nemțeasca, în 23 româneasca și nemțeasca, în 11 româneasca și ruseasca, în 10 nemțeasca-româneasca și ruseasca, în 8 nemțeasca-româneasca-ruseasca și leșeasca, în 7 ruseasca și nemțeasca, în 4 nemțeasca-

rusească și leșeasca, în 3 ungureasca, în una leșeasca, în una leșeasca și nemțeasca. și în una ungureasca și româneasca. Apoi 219 din cele 299 de școale sînt numai de câte o clasă, 45 de câte două, 11 de câte trei, 16 de câte patru, două de câte 5 și șese de câte 6 clase.

Eată, numerele ni arată, că noi Românii bucovineni nu stăm nici decum bine cu școalele noastre populare. Pe când în Bucovina, pela începutul istoriei ei, mai toate școalele era românesci, astăzi nici a treia parte nu's românesci, și în multe școale limba noastră are de luptat cu atâtea limbi străine. Pe lângă aceea noi Românii mai avem mulțime de sate fără școale, eară pentru copilele noastre nu avem nici măcar o singură școală mai înaltă. Și earăși în unele sate românesci școalele sînt numai de ochii lumii. Ce însemnează de pildă școala numai de două clase din Vicovul-de-sus și cea de o clasă din cotul Laura, când scim că comuna aceea este cea mai mare comună românească în Bucovina, avînd 5723 de locuitori? Harnica și vrednica de laudă comună Mahala, care are numai 3966 de locuitori, se poate făli cu tot dreptul că și-a făcut o școală de băieți de 4 clase și altă de 2 clase în cotul Buda.

Sînt și alte scăderi în școalele populare bucovinene. Așa în anul 1891, din

pricină că cele mai multe școale sînt prea strîmte, o parte a copiilor a învățat în 206 școale numai în timpul dimineții, eară altă parte numai după amiață-și; în 10 școale au învățat copiii pînă la o vreme și dimineața și după amiață-și, apoi o parte numai dimineața și altă parte numai după amiață-și. Numai în 83 de școale au învățat copiii și dimineața și după amiață-și. Tot în anul 1891 au fost osîndiți de directoriile scolastice 6 mii 918 părinți bucovineni să plătească 9 mii 580 fl., pentru-că nu și-au trimis copiii regulat la școală și o miie 231 de părinți, nepuțînd plăti, au fost pedepsiți cu cîte 6 oare, eară 709 părinți cu cîte o și sau și mai multe de arest.

Dușmani ne-au împedicat în trecut să ne luminăm mintea prin școale, și de aceea ne-am stîns grozav. Eară dacā ne vom mai stînge și de acuma înainte, după ce scim ce putere mare este școala, vina va fi numai a noastră.

10.

Pedagogia română în Bucovina.

Școalele populare trebuie să aibă învățători, cari mai întăiu se pregătesc pentru starea aceasta, învățând în nisce

școale ce se numesc **preparandii** sau **pedagogii**

Neavând țeara noastră nici o preparandie sau școală pedagogică pe timpul când ea veni la Austria, și așa-dară neavând nici învățători pentru școalele populare ce cârmuirea militară le făcuse din început, împăratul Iosif II. porunci în anul 1783 să se aducă pentru școalele populare de pe atuncia învățători români din Ardeal și din Ungaria. Trei ani după aceea, anume în 1786, se deschise o preparandie la școala capitală din Cernăuț, în care cei ce voiau să fie învățători învățau numai 6 luni.

Slabă preparandie era aceea, căci slabă învățătură își poate agonisi un învățător numai în 6 luni, și totuși noi Românii bucovineni am ramas cu preparandia de 6 luni 62 de ani, adecă dela 1786—1848, am ramas din pricina neprietenilor noștri de moarte a Leșilor galițieni, cari, precum scim acuma, n'au voit să asculte nici de porunca împărătească din 18 Maiu 1844 ca să se facă o preparandie românească în Suceavă.

Abia la cererea Consistoriului nostru, de care am pomenit mai înainte, Ministerul învățământului porunci cu decretul din 17. Septemvrie 1848 să se facă în Bucovina o preparandie ort. or., care

să fie pusă sub privighierea Consistoriului din Cernăuț, și în care se se învețe un an întreg. Preparandia, aceea, împreună cu școala trivială ort.-or. din Cernăuț, fu deschisă în 13/25 Decembrie 1848. Directorul ei era profesorul de teologie Nicolai Hacman, și partea cea mai mare a învățătorilor era tot profesori de teologie. În anul 1849 se hotărî ca școlarii dela preparandie să învețe doi ani deplini. Pentru școlarii sërmani se dădură mai multe stipendii din fondul religios. Astfel preparandia ort.-or. a ținut 22 de ani, adică dela 1849—1871, și în răstimpul acesta a fost cercetată de 489 școlari, dintre cari partea cea mai mare era Români.

Preparandia de stat din Cernăuț.

După ce eși legea împărăției pentru școale din anul 1849 și se alcătui consiliul scolastic al Bucovinei, Ministeriul învățămîntului porunci să se facă în Cernăuț pe cheltueala statului sau a împărăției o preparandie pentru feciori de 4 clase, care să fie împreună cu o școală populară de 4 clase. Preparandia aceea se și deschise în anul 1871. Director al ei fu numit dl. Dimitrie I s o p e s c u l, care se află și astăzi în aceasta slujbă. În anul 1872 se deschise apoi în Cer-

năuț și clasa întâia a preparandiei de fete, adică a școalei aceleia, în care fetele învață ca să fie învățătoare pe la școlile populare. În anul 1873 fu adăosă la preparandia de feciori o școală, în care școlarii cei-ce vreu să învețe preparandia trebuie să se pregătească mai întâiu pentru aceasta, și de aceea se și chiamă școala aceea **școală de pregătire sau școală de exercițiu**. În anul 1876 Ministrul porunci să se adăogă la preparandia de fete o școală poporală de copile de 4 clase, și la preparandia de feciori o școală numită **grădină de copii**. Școlile numite **grădini de copii** sânt așisi grădini, în cari copiii ce n'au încă vârsta de școală învață sub povățuirea unui învățător a cunoaște literile, a cânta și alte cele, și învățătura aceasta o capătă jucându-se. În felul acesta copiii se deprind a âmbra cu bucurie la școală. Cu decretul din 22 Iunie 1879 Ministrul porunci, ca în viitor să fie deschisă clasa întâia la preparandia de fete tot în fiecare al doilea an, așa că cu timpul să fie deschisă la preparandia aceasta într'un an numai clasa întâia și a treia, eară în anul următor numai clasa a doua și a patra. Asta o făcu Ministrul din pricină, că la preparandia aceasta era prea mare năvală de școlărițe.

În anul 1891 preparandia de stat din Cernăuț se alcătuiă din 4 clase de câte un an a preparandiei de feciori, din 4 clase de câte un an a preparandiei de fete, din școala de pregătire, din o școală poporală de 4 ani pentru băieți împreună cu preparandia de feciori, din o școală poporală de 4 ani pentru copile împreună cu preparandia de fete, din o școală în care învățătorii învață a face feliurite cusuturi și împletituri, și din o școală numită grădina de copii.

Tot în anul 1891 au fost la preparandia de feciori 61 de școlari români, 60 ruteni, 29 nemți și 10 poleci; eară la preparandia de fete au fost 67 școlărițe nemțoaice, 15 lesce, 10 românce și 8 rutene.

Cum vedem, la preparandia de feciori noi Români mai stăm cum stăm, eară la preparandia de fete ne-au întrecut și Nemții și Leșii, și asta nu e bine. Nu e bine, pentru-că în multe școale poporale românesci avem încă și astăzi învățători și învățătorii străini de legea și de limba noastră, cari n'au tragere de inimă pentru copiii noștri. Așa bunăoară scrie „Gazeta Bucovinei“ în Nr. 33 din est an, că învățătorii dela școala din Mihoveni, fata uuui poleac galițian pripășit pela noi, nesciind cum se cade

romănesce, batjocuresce pe copiii români așa: M o j i c u l e c e e s t e , ț i r a n p r o s t . M a i p o a t e f i î n ș c o a l a a c e a D o a m n e - a j u t ă ?

Ca să scăpăm cu timpul la învățăto-rițe și învățători de ai noștri în toate școalele noastre populare, noi Românii trebuie să ne silim din răputeri a umple școala preparandiei din Cernăuț cu copii de ai noștri, feciori și fete. Noi avem gospodari români destul de cuprinși, și între dînșii sînt și mulți, cari au prins a-și da feciorii pela școli mai mari, ca să iasă din trînșii preoți, învățători, comisari și ce ar mai da Dumnezeu. Gospodarii aceia se cade să-și trimită și copilele la școli mai mari, mai ales la preparandie, ca să se aleagă din trînsele învățăto-rițe și ce ar mai da Dumnezeu. Gospodarul român Zama din Budeniț și-a dat bunăoară copila la învățătură mai mare, și astăzi ea este preteasă în Budeniț. Tot așa a făcut cu copila sa gospodariul român Macoveiu dela Rădăuț, și ea este astăzi preteasă în Vicovul-de-sus. Va să zică, cum dă Dumnezeu noroc la feciori că trăesc din învățătură, așa dă noroc și copilelor. Dară copilele gospodarilor români, cari ar sfîrși școala preparandiei din Cernăuț, ar fi norocite și fără să fie pretese ori alta-

ceva, pentru-că ar trăi din leafă, ar aduce mare folos nației noastre romănesci și așa ar face cinste părinților lor. Și părinții cei mai cu puțină avere n'ar trebui să se sparie de cheltuețele ce le-ar ave cu purtarea copilelor la școala preparandiei, căci copilele cele sirguincioase ar căpeta ajutoare bănesci chiar dela școala preparandiei și dela societatea „Ș c o a l a r o m â n ă” din Suceavă, apoi părinții ar scie și aceea, că cu învățătura aceasta dau copilelor lor o zestre, decât care nu se poate să fie alta mai frumoasă.

Pentru școlarii sirguincioși dela preparandie este și mai bine, căci eată câte stipendii li s'au dat lor în anul 1891: 20 de stipendii a țerii de câte 120 fl., 8 stipendii din fondul religionar de câte 100 fl., apoi dela împărăție sau dela stat 9 stipendii de câte 100 fl., un stipendiu de 90 fl., 50 stipendii de câte 80 fl., 18 stipendii de câte 70 fl., 26 stipendii de câte 60 fl., 5 stipendii de câte 50 fl. și 5 stipendii de câte 40 fl.

11.

Gimnasiile din Bucovina.

Gimnasiile sânt școli, în cari școlerii învață ca să poată fi preoți, doftori, profesori, judecători, advocați și alte cele.

Gimnasiile se numără la școalele mijlocii, pentru-că dau învățatură mai mare decât școalele populare și pregătesc pentru școalele cele mai mari, ce se chiamă universități. Gimnasiile pot să aibă numai 4 clase și atunci se numesc **gimnasii de jos** sau **gimnasii inferioare**, ori pot să aibă 8 clase și atunci se numesc **gimnasii de sus** sau **gimnasii superioare**. Noi avem în Bucovina trei gimnasii, anume unul în Cernăuț, unul în Suceavă și unul în Rădăuț. Tustrele sânt **gimnasii superioare cu câte 8 clase**, va să zică școlerii au să învețe în fiecare din trînsele câte 8 ani de șile. Acuma să petrecem pe scurt istoria fiecărui gimnasiu:

Gimnasiul de stat din Cernăuț.

Gimnasiul acesta este cel mai vechiu dintre gimnasiile Bucovinei. El a fost întemeiat cu cheltueala statului sau a împărăției în anul 1819, până la anul 1848 a avut numai 6 clase și tot până la anul acela se învăța în trînsul în limba latinească, adecă în limba strămoșilor noștri Romani. Cu scrisoarea din 10 Maiu 1848 ministrul învățămîntului porunci ca gimnasiul din Cernăuț să aibă 8 clase și în trînsul să învețe școlerii în limba nemțească, cum a și ramas până în ziua de astăzi.

De mare folos a fost pentru noi Românii bucovineni scrisoarea împărătească din 20 Decembrie 1848, cu care se hotărî că la gimnasiul din Cernăuț să fie un profesor, care să-î învețe pe școleri și limba românească. Locul acela de profesor pentru limba românească 'l-a căpătat spre norocirea noastră neuitatul și în veci pomenitul Român ardelean Aron Pumnul, care în răstimp de 15 ani, anume dela 1849 și până la moartea sa întâmplată în 12 Ianuarie 1866, a lucrat din rășputeri de ne-a trezit pe noi Românii și ne-a făcut ca să ne fie dragă limba și nația.

Nu ne este bine cunoscut, câți școleri au âmbat la gimnasiul din Cernăuț dela anul 1819 până la 1850. Dară dela 1850 până la 1888 scim că au âmbat la gimnasiul acesta 7398 de școleri nemți și jidani, 5099 ruteni, 4688 români, 3518 poleci, 306 armeni, 46 unguri, 6 italieni, 3 greci, 1 franțuz și 53 de alte nații.

Numărul școlerilor români din acest răstimp este întrecut de nemți, jidani și ruteni de aceea, pentru-că în anul 1860 s'a deschis gimnasiul din Suceavă și în 1872 și cel din Rădăuț, și așa școleri români au trecut și la gimnasiile aceste. În anul 1893 au âmbat la gimnasiul

din Cernăuț 458 de școleri nemți și jidani, 102 școleri români, 101 ruteni, 87 poleci, 4 cechi, 3 unguri și 1 turc. Noi nu putem fi împăcați, că numai atâția Români âmbără la gimnasiul acesta, și trebuie să căutăm chipuri și căi ca numărul lor să se mărească încă în toamna asta.

Gimnasiul ortodox-oriental din Suceavă.

Cei dintâi bărbați, cari au cerut dela ministrul învățământului să se facă un gimnasiu în Suceavă, au fost fruntașii cei mai aleși ai nației noastre, anume bătrânul boer din Cernauca Doxachi Hurmuzachi și cu prea vrednicii săi fii Eudoxiu, George și Alecu. Acești stâlpi ai nației noastre, despre a căror viață vom scrie mai târziu, au început a tipări în anul 1848 o gazetă numită **Bucovina**. Eată ce stă scris în gazeta aceea, Nr. 44 din anul 1850 pe fața 283 :

În zilele trecute s'au trimis din Cernăuț către ministeriul învățământului o petiție (sau o cerere), ca să se facă în Bucovina o școală reală¹⁾, un gimnasiu de jos (sau gimnasiu inferior) la Suceavă, și să se alcă-

---

¹⁾ Ce-i aceea școală reală, vom spune altă-dată.

tuească pentru Bucovina un consiliu sau sfat scolastic, care să nu fie nici decum supus consiliului scolastic al Galiției“. Înțelepții noștri Hurmuzăcheni căuta verigă de verigă să tot deslege țeara noastră din lanțurile Galiției!

Dară au trebuit să treacă chiar 10 ani și să âmble multe scrisori în sus și în jos, până să se îplinească cererea Hurmuzăchenilor, și anume eată cum:

Presidentul Bucovinei trimise în 7 April 1860 episcopului nostru Eugen Hacman o scrisoare, în care îi spune că pentru întemeierea unui gimnasiu inferior în Suceavă Sucevenii s'au prins să dea din averea lor o casă potrivită pentru gimnasiu, lemne de ars, locuință și plată pentru servitorul gimnasial, apoi s'au mai prins să cumpere și lucrurile cele trebuincioase pentru învățământ. Fiind acuma vorba cine să plătească lefii profesorilor, presidentul Bucovinei ceru dela ministru ca lefii acele să le plătească împărăția. Ministrul însă îi respunse, că de oare-ce un gimnasiu în Suceavă este de trebuință mai ales pentru poporul de legea ort. or. adecă pentru Românii din ținutul Sucevii, de aceea ar fi bine să se facă în Suceavă din capul locului nu un gimnasiu inferior numai

cu 4 clase, ci așiși un gimnasiu întreg cu 8 clase; clasele se se deschidă câte una sau și mai multe într'un an, după cum va fi de lipsă și, dacă fondul religiosar al Bucovinei va plăti lefile profesorilor, gimnasiul se va numi greco-oriental sau mai bine dis ortodox-oriental, adecă de legea noastră. Și mai dice ministrul în respunsul său, că din început profesorii gimnasiului trebuie se fie de legea catolică (fiind-că pe atunci noi încă nu aveam profesori gimnasiali de legea noastră), dară cum s'ar cresce pe cheltuiala fondului religiosar profesori de ai noștri, profesorii catolici dela gimnasiul din Suceavă s'ar strămuta îndată pela alte gimnasii, și în locul lor ar veni profesori ortodocși-orientali sau de legea noastră.

Episcopul Eugen Hacman respunse presidentului Bucovinei că se învoiesce cu toate cele ce le vre ministrul, dară doresce numai atâta, că dacă odată la gimnasiul din Suceavă profesorii vor fi de legea noastră, atunci limba învățământului la acel gimnasiu se fie limba românească.

Guvernul țerii trimise apoi cu scrisoarea din 31 Iulie 1860 episcopului Hacman uricul gimnasiului din Suceavă întărit de Maiestatea Sa Împăratul. Uri-

cul acela spune că gimnasiul se va numi greco — sau mai bine ȕis ortodox-oriental și la dînsul au sã fie mai ales profesori de legea noastră, apoi cã lefile profesorilor au sã se plăteascã din fondul religionar, și cã gimnasiul va avea aceleași drepturi ca și gimnasiile împãrătesci.

Ministrul invetãmentului orẽndui cu scrisoarea din 13 Iulie 1860 sã se trimitã așiși îndatã școleri romãni, cari au sfîrșit vr'o școalã gimnasialã, cu stipendii de cãte 500 fl. pe an ca sã invete la universitãțile ad-cã la școalele cele mai mari din Viena ori din Praga, și așa sã poatã fi profesori la gimnasiul din Suceavã. Ministrul mai spune în scrisoarea sa, cã nu se pune de pricinã ca la gimnasiul din Suceavã unele invetãturi sã se împãrtãșeascã în clasele cele 4 de jos în limba romãneacã, dacã profesorii vor scie bine și limba nemțescã și cea romãneascã, și dacã vor fi și cãrți bune tipãrite gata. Pãnã atunci insã trebuie sã se invete toate în limba nemțescã, și numai religiunea și limba romãnã au sã se invete în limba romãneascã.

Director la gimnasiul din Suceavã fu numit cechul Iosef Marek, profesori nemții Blasius Knauer și Iosef Rohrmo-

ser, eară catechet și învățător pentru limba românească Constantin Morariu-Andrievici, și așa învățământul se începu în 17 Septembrie 1860, deschidându-se în anul acela numai clasa întâia cu 60 de școleri și clasa a doua cu 17 școleri. În anul 1862 se deschise apoi clasa a treia și a patra, în 1863 a cincea în 1864 a șesa, în 1865 a șeptea și în 1866 a opta clasă.

Pela anul 1876, fiind mai toți profesorii gimnasiului din Suceavă Români, și cerând mulți locuitori din Suceavă, din Cernăuț și din multe sate din ținutul Sucevii ca să se deschidă la gimnasiul acela și clase cu limba românească de învățământ, ministrul a dat poruncă de s'a deschis în anul 1881 clasa întâia, în 1882 clasa a doua, în 1883 clasa a treia și în 1884 clasa a patra cu limba românească de învățământ. De oare-ce zidirea cea veche a gimnasiului din Suceavă este de mult nepotrivită pentru școala aceasta, de aceea s'au pus toate la cale ca să se facă pentru gimnasiul acela o zidire frumoasă nouă.

Dela 1860 până la 1888 au âmblat la gimnasiul din Suceavă 2936 de școleri români, 2591 nemți și jidani, 671 poleci, 363 ruteni, 160 armeni, 16 ruși,

10 unguri și 1 slovac. Va să dică în răstimp de 28 de ani au âmblat la gimnasiul acela 2936 de școleri români și 3812 școleri străini, adecă cu 876 mai mulți străini decât Români. Asta-i o dovadă că în ținutul Sucevii, care este mai că întreg românesc, oamenii noștri au încă puțină tragere de inimă pentru școală, dară tot pe atât ii dovadă că în anii dintăi, decum s'a deschis gimnasiul, guvernul nu și-a bătut capul să facă școale populale în toate satele din ținutul Sucevii și al Câmpulungului, și că și școalele populale, ce s'au făcut mai în urmă în acele ținuturi, sânt încă destul de slabe, neavând case potrivite, nefind cercetate de copii regulat, neavând peste tot locul învățători potriviți, eară în timpul de față nici inspectori școlari de district potriviți. Eată păcatul cel mare, de ce la gimnasiul din Suceavă sânt mai mulți școleri străini decât Români! De unde să iei școleri la gimnasiu, dacă n'ai școale populale de ajuns și bune? Dacă vrei să-ți împodobesci casa cu flori, trebuie să ai mai întâiu straturi de flori frumoase. Școalele populale sânt straturile, unde trebuie să crească florile pentru gimnasiul nostru din Suceavă. Grijească așa-dară toți Români din ținutul Sucevii ca să aibă în fiecare sat

școale populare bune și învățători români de ajuns și harlici, și atunci copiii noștri vor curge la gimnasiul din Suceavă ca ploaia, vor împodobi școala aceea ca niște flori, și vor fi apoi și podoaba și sprijinul nației noastre. Tragă-și bine pe seamă Românii din ținutul Sucevii, că gimnasiul din Suceavă este merit să ni aducă noue Românilor bucovineni cel mai mare bine, pentru-că gimnasiul acela este unicul în țeara noastră, în care școlerii pot învăța în clasele cele 4 de jos în limba noastră românească și pot rămâne feriți de pedica limbei nemțești, care la celelalte gimnasii 'i-a făcut pe mulți școleri români să se lese de școală, pentru-că profesorii cerea de la dinșii să scie atâta limbă nemțească, ca și când s'ar fi fost născut nemți. Să nu uite Românii din ținutul Sucevii și al Câmpulungului și aceea, că în Suceavă este și societatea „Școala română“, care se îngrijesce ca o mamă bună de școlerii cei sêraci și sirguincioși, cumpărându-le haine, dându-le de geaba cărțile trebuincioase la învățatură, plătindu-le banii școlii, plătindu-le gazdele și făcându-le și alte înlesniri. Aceste mari înlesniri ar trebui să îndemne pe părinții români nu numai din ținutul Sucevii și al Câmpulungului, ci din toată țeara

noastră și mai ales pe frații noștri Rezeși de peste Prut ca să umple gimnasiul din Suceavă cu atâția copii, încât școlerii români să întrecă cu totul numărul școlerilor străini. Așa dorim noi și așa dă Doamne să fie!

Gimnasiul de stat din Rădăuț.

Michail Pitei, fostul prefect ¹⁾ din ținutul Rădăuțului, a fost cel dintăiu care a gândit că e bine să se facă un gimnasiu în Rădăuț. El a îndemnat în anul 1864 pe Rădăuțeni de au dăruit 48 mii de florini pentru clădirea unui gimnasiu în orașul lor și pentru cheltuețele cu servitorul și cu încălzitul. El 'l-a rugat și pe episcopul Hacman ca lefile profesorilor să se plătească din fondul religiosar, dară episcopul nu s'a învoit.

La anul 1866 prefectul Michail Pitei fu strămutat la altă diregătorie mai

¹⁾ Oamenii noștri dic „**Bețirkfoșter**“ și „**Bețirkrichter**“, și așa se fac de rîs, pentru-că slutesc cuvinte străine și le bagă în limba noastră. Un domn „**Bețirkfoșter**“, cum era răposatul Michail Pitei din Rădăuț, se chiamă romănesc **prefect** ori **căpitan**; eară un domn „**Bețirkrichter**“, cum este bunăoară domnul Teodor Stefanelli din Câmpulung, se chiamă în limba noastră romănească **pretor**. Sfătuim așa-dară pe cetitorii noștri să nu mai dică **Bețirkrichter**, ci **pretor**, și nu **Bețirkfoșter**, ci **prefect** ori **căpitan**.

înaltă, și grija de a face un gimnasiu în Rădăuț o purtă de atunci înainte căpitanul din ținutul Rădăuțului, dl. Orest Renei de Herșeni. În scurtă vreme dl. Reni aduse treaba până la atâta, că cu uricul împărătesc din 15 August 1871 se hotări să se facă în Rădăuț un gimnasiu inferior de stat, și împărăția să plătească lefile profesorilor și să cumpere cele trebuincioase pentru învățământ, eară orașul Rădăuț să grijească ca să fie în bună rânduială casa în care avea să fie gimnasiul.

Ministrul agriculturii sau al lucrării pământului a închiriat apoi orașului cu preț ieftin casa din Rădăuț, care mai înainte era casă de spital, ca acolo să fie gimnasiul. După-ce casa aceea fu grijită cum se cade și după-ce fură numiți profesorii și directorul, învățământul se începu în 1 Octomvrie 1872, deschidându-se numai clasa întâia cu 94 de școleri. Împăratul a încuviințat cu scrisoarea din 18 Octomvrie 1880 ca gimnasiul din Rădăuț să aibă 8 clase, și așa în anul 1882 se deschise clasa a cincea, în 1883 a șesa, în 1884 a șeptea și în 1885 a opta.

Dela anul 1872 până la 1888 au âmblat la gimnasiul din Rădăuț 592 de școleri nemți și jidani, 328 de școleri

români, 110 poleci, 72 ruteni, 8 armeni, 6 unguri și 3 ruși; eară ispitirea numită „**matura**“, care se face la sfârșitul clasei a opta, au făcut-o 46 de școleri, dintre cari 20 au fost Români. Ce ne dovedesc numerele aceste? Ele ne dovedesc că deși au âmbat la gimnasiul din Rădăuț în răstimp de 16 ani numai 328 de școleri români și mai că de trei ori mai mulți școleri străini, totuși la ispitirea **m a t u r e i** școlerii străini 'i-au întrecut pe cei români numai cu 6. Asta-îi dovadă că școlerii români, deși au să se necăjească cu greutatea limbei nemțesci a învățământului, ei tot sînt mai bnni de cap și mai harnici decăt străinii. Și tocmai asta ar trebui să-î îndemne pe Români din ținutul Rădăuțului ca să grijească și ei să aibă școale poporale și mai bune, și apoi să umple gimnasiul din Rădăuț cu copii de ai noștri.

12.

Școala reală ortodoxă-orientală superioară din Cernăuț.

Școale reale se numesc școalele acele, în cari școlerii învață ca să poată fi ingineri, arhitecți sau oameni ce fac planuri pentru zidiri, geometri și alte cele.

Școalele reale se numără ca și gimnasiile la școalele mijlocii; ele pot să aibă

numai 2, 3 ori 4 clase și atunci se numesc **școale reale inferioare**, ori pot să aibă mai multe clase și atunci se numesc **școale reale superioare**.

Scim acuma că Hurmuzăchenii au fost cei dintâi, cari au cerut în anul 1850 dela ministeriul învățământului să se facă o școală reală inferioară în Cernăuț. Cam tot pe timpul acela se făcuse în Cernăuț o școală reală care era împreunată cu școala capitală și pentru care comuna Cernăuț purta cheltueele; dară școala aceea reală avea numai două clase și sta sub cărma consistoriului catolic din Leov, va să dică era catolică. În anul 1850 ceru și căpitanul Bucovinei să se facă o școală reală în Cernăuț pe cheltueala fondului religionar, și cu scrisoarea împărătească din 8 Octomvrie 1853 episcopul Hacman fu întrebat, ce sumă s'ar pute da din fond pentru școala aceea. Episcopul respuse cu scrisoarea din 8/20 Septemvrie 1855 că fondul religionar poate da oarecare sumă și pentru o școală reală, dacă școala aceea va sta sub privighierea Consistoriului nostru din Cernăuț și dacă la dînsa vor fi puși mai cu seamă profesori bucovineni. Episcopul Hacman a mai cerut cu scrisoarea din 9/21 Septemvrie 1859, ca jumătate din profesorii școalei reale să fie de le-

gea noastră și Consistoriul nostru să aibă dreptul a da decretul tuturor profesorilor. Cu aceasta însă nu se învoi presidentul Bucovinei, și de aceea episcopul Hacman stătu numai decât pe aceea, ca să nu aibă a se amesteca la școala reală alt Consistoriu decât al nostru, și profesorii bucovineni să aibă la dînsa cel dintăiu drept. Cu scrisoarea ministerială din 13 Faur 1861 i se spuse episcopului Hacman, că înființarea unei școli reale inferioare în Cernăuț se trăgănează din pricină, pentru-că numai comuna Cernăuț a hotărît să dea pe an pentru școala aceea 1050 fl. și evreii din Cernăuț 525 fl.; dară ca școala să se poată face, mai trebuie pe an suma de 6384 fl. Dacă fondul religios ar da suma aceasta, atunci școala reală s'ar numi greco — sau mai bine și ortodoxă-orientală ca gimnaziul din Suceavă, și la dînsa s'ar pune din început profesori de legea catolică, cari cu timpul s'ar înlocui cu profesori de legea noastră. Învoindu-se episcopul Hacman cu aceste, cu uricul împărătesc din 6 Faur 1862 se hotărî ca să se facă în Cernăuț o școală reală greco-orientală inferioară cu trei clase, care să aibă aceleași drepturi ca școalele reale de stat. Ministrul învățămîntului orîndui apoi cu scri-

soarea din 22 Faur 1862, că limba învățământului la școala reală ortodoxă-orientală din Cernăuț are să fie de o c a m d a t ă cea nemțească, și tustrele clasele au să se deschidă de odată în toamna anului 1862. Dară școala tot nu s'a deschis în anul acela, anume din pricina unei scrisori, care a fost alcătuită de nemuritorul nostru Alecu Hurmuzachi, a fost scrisă de 82 de fruntași români bucovineni și a fost dată de o deputație de Români episcopului Hacman.

Scrisoarea iscălită de cei 82 de fruntași români bucovineni adecă de boeri, preoți, profesori și alți oameni învățați de ai noștri și dată episcopului Hacman este foarte bine chibzuită, și eacă miezul ei:

1. Ori-ce popor este fericit și o duce bine, dacă mintea i se luminează cu învățătura din școală. Rēul cel mare, că noi Români bucovineni n'am avut parte de școale, a început a se vindeca abie de atunci, de când școalele noastre s'au mântuit de privighierea consistoriului străin din Lemberg. Abie de atunci s'au făcut școale pela sate, preparandia din Cernăuț, gimnasiul din Suceavă, și acuma este vorba să se facă în Cernăuț o școală reală inferioară. Școala asta se poate face numai din banii fondului religionar, și așa fondul are dreptul a fi ctitorul ei.

După socoteala ministrului se vor cheltui pentru dînsa pe an 8259 fl. Comuna Cernăuț s'a primit sê dee numai 1050 fl. și evreii din Cernăuț numai 525 fl., la un loc 1575 fl. adecă numai una din 5 părți, eară 4 din 5 părți sau 6684 fl. se vor da din fondul bisericei noastre. Tot fondul dă odată pentru totdeauna 3 mii florini pentru cumpărarea lucrurilor trebuincioase de învățămînt. Acuma nu se scie, ori de va da comuna Cernăuț cei 1050 fl., de oare-ce episcopia catolică din Leov a oprit cu totul sê âmble școleri catolici la școala reală ortodoxă-orientală, și așa ar rămâne ca cheltueală străină pentru școala aceasta poate numai suma cea mică de 500 fl. a evreilor, care fondul religionar ar pute sê o dee și aceea. Se poate însă socoti înainte, că cheltueele pentru școala reală vor cresce din an în an, și tot fondul va trebui sê le plătească, după cum va trebui sê plătească și chiria casei, în care va fi școala, și va trebui sê dăruiască și un loc bisericesc din oraș, ca sê se zidească o casă potrivită pentru școala reală. [Așa este lucru lămurit, că numai singură biserica noastră, și anume fondul ei religionar, va fi ctitorul școalei reale. Purtând însă biserica noastră cheltueele pentru școala aceasta, are drep-

tul de a cere ca limba învățământului să fie la dînsa limba românească.

2. Așa-dară profesorii școalei reale trebuie să nu fie oameni străini, ci fii ai poporului nostru cari, dacă n'ar ave ispitirile de profesori, ar ave să le facă mai târziu; și dacă n'am ave profesori de ai noștri de fel, deschiderea școalei reale ar trebui să se amîie pînă ce 'i-am ave.

3. Să se trimită tineri de ai noștri cu stipendii din fondul religionar ca să învețe la școli mai mari, și așa să poată fi profesori la școala reală.

4. Să se aleagă o comisie, care să lucreze cărțile trebuincioase pentru școala reală în limba românească, sau să cerceze cărțile ce sînt acuma, ori de se potrivesc cu planul de învățămînt.

O scrisoare ca aceasta au dat frunzașii noștri și Maiestății Sale Împăratului.]

Acuma episcopul Hacman a cerut dela ministru cu scrisoarea din 17/29 Maiu 1862, ca în locul școalei reale inferioare să se facă în Cernăuț pe cheltueala fondului o școală reală superioară cu 6 clase, dară la care să fie puși profesori catolici pe 3 ori cel mult 4 ani,

dacă nu s'ar afla profesori bucovineni de legea noastră; apoi se se trimită tineri de ai noștri cu stipendii de câte 500 fl. pe an la Viena ori la Praga ca să învețe și să poată fi profesori la școala reală, și în sfârșit să se zidească din banii fondului o școală reală de 6 clase.

Se mai pērendară încă multe scri⁷sori încolo și încoace, până ce în 4 Septembrie 1862 eși uricul împērătesc pentru școala reală. Uricul acela întăresce hotărîrea ministrului, anume 1. că limba nemțescă de aceea trebuie să fie de ocamdată limba învățământului la școala reală. pentru-că nu's nici profesori de legea noastră, nici cărți tipărite în limba română; 2) că la școala reală vor fi profesori străini numai până ce vom ave profesori bucovineni de legea noastră; 3) că e cu cale să se crească profesori de ai noștri cu stipendii din fondul religiosar, și din banii aceluiasi fond să se zidească o școală reală; 4) că e bine să lucreze o comisie cărțile scolastice trebuincioase în limba românească, și cu vremea să se învețe din trînsele în școala reală.

După ce fură numiți directorul și profesorii, învățământul în școala reală, anume într'o casă închiriată pe 6 ani, se începu în 4 Septembrie 1863, des-

chidându-se de odată 4 clase. În anul 1864 se deschise apoi clasa a cincea și în 1865 clasa a șesa, eară pe temeiul legii țerii din 19 Septemvrie 1868 în anul 1870 se deschise și clasa a șeptea.

În anul 1869 se zidi pe cheltueala fondului religionar pe un loc de lîngă biserica catedrală cumpărat tot din banii fondului o casă pentru școala reală în preț de 85 de mii 945 fl. 78.

A fost aleasă și o comisie, care să lucreze în limba românească cărțile trebuincioase pentru cele trei clase de jos ale școalei reale, și comisia aceea a și lucrat câteva cărți; dară nici cărțile acele n'au fost băgate la școala reală, nici limba românească ca să fie limbă a învățămîntului, ci au ramas ca din început și cărțile nemțesci și limba nemțească.

Dela anul 1864 până la 1888 fondul religionar a cheltuit pentru școala reală 753 de mii 333 fl. și în același timp au âmblat la școala aceea 5773 de școleri jidani și nemți, 2064 de școleri poleci, 683 români, 488 ruteni, 40 cechi, 23 greci, 13 unguri, 5 franțuji, 4 angleji și 49 de alte nații. Așa-dară la școala reală au âmblat de tot puțini Români și de aceea ne-a adus ea nouă tare puțin folos.

Școala de meserii din Cernăuț.

De voiu dice meserie ori meșterie, tot atâta-'i, și o vorbă românească mai dice că „o meserie plătesce cât o moșie“ Școala de meserii așa-dară îi o școală ca aceea, în care școlerii învață fel de fel de meșterii, bunăoară: Ciubotăria, rotăria, dulgheria; petrăria, stoleria, ferăria, curelăria, șelăria, cuțitoria, ceasornicăria, strugăria și altele.

O școală de acelea s'a deschis și'n Cernăuț în anul 1873. În clasa întâia a școalei aceleia puteau intra școleri, cari gătise a treia clasă dela o școală mijlocie, adică dela gimnasiu, dela școala reală, dela preparandie și dela școala agronomică; eară în clasa a doua puteau intra școleri, cari gătise clasa a patra dela o școală mijlocie.

În anul 1874 școala de meserii s'a prefăcut în școală cu 6 clase de câte un an, și toate clasele au fost deschise în anul 1876.

În anul 1877 s'a mai adaos la școala aceea încă și clasa a șeptea, dară numai ca de probă și numai pe timpul ernei. În clasa aceea a șeptea, puteau intra școleri, cari voiau să-și îndeplinească știința și iscusința în meseriile ce le învățase.

Și de atunci învățătura pe timpul ernei se dă regulat în tot anul în clasa aceea a șaptea.

Dar școala de meserii, după cum era întocmită, nu aducea mare folos, căci școlerii ce eșiau din trînsa nu-și puteau afla totdeauna cu învățătura lor loc ca să lucre și să-și agonisească bucățița de pâine. Ea trebuia așa-dară prefăcută și s'a și prefăcut în urma scrisorii ministeriale din 9 Iulie 1879 într'o școală de meșteri pentru meseria de clădiri, care dela început avea 3, eară dela anul 1884 înainte 4 clase de câte jumătate de an. Arătându-se cu timpul, că întocmirea asta nouă a școlii era potrivită și că din an în an avea tot mai mulți școleri, directorul ei, dl. Laizner, a făcut un paș și mai înainte, înduplecând pe secretarul camerei de negoț Max Hönig și pe profesorul Iaroslav Cramerius să dea în timp de eamnă celor ce se apucase la negoț învățatură despre răfueala cum trebuie purtată în negoțitorie. Acest paș al domnului Laizner era încă nimerit, căci atât de mare mulțime de școleri au intrat la învățătura aceea, încât casa în care se da nu-i mai încăpea pe toți. Învățătura asta pentru negoțitorie s'a și încuviințat apoi cu scrisoarea ministerială din 2 Septembrie 1881, făcându-se pe lângă școala

de meserii și școala de negoț cu 3 clase de câte jumătate de an.

În anul 1886 s'a mai adaos la școala de meserii și școala de stolerie la clădiri și mobile¹⁾.

Așa sînt întrolocate în timpul de față în școala de meserii din Cernăuț 5 școli și anume:

1. Școala de meșteri pentru meseria de clădiri, din care ies meșteri la clădiri, lustruitori și de cei ce fac planuri, dară în care pot căpeta învățatură mai iscusită și dulgherii, stolerii, lăcătușii și petrarii.

Învățătura se dă la școala aceasta în 4 clase de câte 5 luni și adecă eară și vara, sau numai eară, dacă cei-ce âmbă la dînsa au a se duce peste vară la lucru. Învățămîntul se începe eară la 16 Octomvrie, eară vara la 16 Martie în fiecare an. În clasa întâia intră școleri, cari au împlinit 15 ani și au sîrșit bine cel puțin școala poporală de 4 clase. Bani de școală nu se plătesc, eară școlerii cei sêrmani și sirguincioși capetă stipendii.

2. Școala de negoț, în care se dă învățătura eară în 4 clase de câte 5 luni. Clasa întâia se deschide tot al doilea an.

---

¹⁾ Mobile se numesc scaunele, mesele, dulapurile, paturile și alte lucruri ce trebuesc în casă.

La asta învățatură pot intra școleri, cari au gătit bine cele 4 clase de jos ale gimnasiului ori ale școalei reale, sau cari au dat o ispitire de primire. La asta școală fiecare școlar trebuie să plătească 5 fl. de fiecare jumătate de an ce âmbără la dinsa, eară stipendii nu capătă nime.

3. Școala de stolerie la clădiri și mobile, în care se dă învățatura în 8 clase de câte 5 luni și anume așa, că ceea-ce învață școlarul din carte, aceea face și cu mâna. Lucrurile lucrăte de școleri se vënd; din banii câștigați se ia de o parte prețul lemnului, eară rămășița de bani o capătă școlerii cari de-au lucrat. Bani de școală nu se plătesc. În școala asta pot intra băieți cari au împlinit 14 ani, sânt sănătoși la trup și au gătit bine școala poporală de 4 clase. Ori-care școlar, dacă gătesce școala aceasta, capătă un atestat, cu care își poate începe îndată meseria. Învățatura se începe cu 16 Octomvrie și se gătesce cu 16 August.

4. Școala care îndeplinesce cunoscințele în meserii. Școala aceasta este pentru ori-ce lucrător meseriaș, așadară și pentru oameni mai în vârstă. Învățatura o capătă într'un răstimp de pregătire și apoi în două clase. Bani de școală nu se plătesc. o clasă ține 6 luni, începându-se

dela 16 Octomvrie și ținând până la 15 April.

5. **Școala care îndeplinesce cunoștințele de negoț**, în care intră școleri cari s'au apucat la negoț; ei trebuie să dovedească mai întâiu la ispitirea de primire că știu scrie bine și fără greșeli și că pot răfui cu cifre întregi, cu frânturi simple și decimale. Învățătura ține dela 16 Octomvrie până la 15 April și se dă de două ori pe săptămână dela 7 până la 9 oare seara în două răstimpuri de câte 6 luni.

Dela împărăție capătă școlerii cei sërmani dela școala asta de meserii din Cernăuț stipendii în suma de 1200 fl., eară îndeosëbi pentru școlerii de legea noastră fondul religiunar dă în fiecare an 600 fl. Mai dă și comuna Cernăuț 3 stipendii de câte 60 fl., apoi camera de negoț 3 stipendii de câte 50 fl., încât suma întreagă a stipendiilor ce se dau pe an școlerilor sërmani este 2330 fl.

Acuma luând seama la aceea, că nu se cere multă învățatură ca să între școlarul la una din cele 5 școli ale școllei de meserii; luând seama și la aceea, că stipendii sânt de ajuns; în urmă luând seama și la aceea, că noi Români n'avem nici meseriași nici negoțitori de Doamne-ajută de ai noștri în

toată țeara noastră, s'ar păre că copiii noștri ar trebui să năvălească ca un puhoiu la școala asta din Cernăuț. Dară treaba nu stă așa. Căci între anii 1877 și 1887, eșind din școala asta 213 școleri, n'au fost între dânșii decât numai **8 Români**; eară în anul 1889 între 371 au fost numai **20 de Români**. Aceasta se chiamă tot atâta ca și când Românilor nu li-ar mai fi păsat de școala asta. Pe de altă parte este și o pedică mare; căci profesorii în școala asta nu grăesc și nu învață decât numai în limba nemțească, care băieții noștri n'o înțeleg așa, ca să poată pricepe ce dic profesorii. Dacă luăm seama la clasele românești dela gimnasiul din Suceavă câtă ușurare li fac copiilor noștri la învățatură, apoi trebuie să dicem că cu mult mai mare ușurare ar ave copiii noștri la școala de meserii, dacă profesorii ar grăi la dânșii și 'i-ar învăța și în limba românească. Dară pentru-că profesorii n'o fac asta, apoi și școala aceea remâne să fie bună numai pentru jidani și nemți. În treaba asta trebuie să se răspundă și dieta țerii noastre. Eară dacă nu se va răspunde, apoi nime să nu mai bănuiască, că numai mâna străinilor, ne îmbracă din cap până'n picioare, că fără ajutorul lor nu ne putem pune nici un ochiu la fereastă, nu ne putem

bate nici măcar un cuiu în părete; mai pe scurt noi vom rămâne fără negoțitori și meseriași de ai noștri și încetul ne vom stinge, cum s'au stîns meseriașii și negustorii câți 'i-am avut pe când s'a lipit țeara noastră de împărăția Austriei. Dacă am scie multă limbă latineasă, am dice și noi: Caveant consules!

14.

Scoala agronomică din Cernăuț.

Dacă aruncăm ochii vara peste lanurile boeresci și locurile țărănesci, apoi ni se pare că alt pământ îi în lanurile boeresci și alt pământ în locurile țărănesci. Pe locurile țărănesci pânea-'i slabă, prizerită, eară pe locurile boeresci îi deasă și spicoasă. Ce să fie pricina? Lanurile boeresci is gunoite, is arate de două și de trei ori până ce le seamănă, is semănate la timp, o pâne după alta îi semănată cu cap și așa mai departe. La țărani însă sînt locuri, cari din moși-strămoși n'au mai vădut gunoiu, și din tată în fiu n'a fost pe dînsele alta decât păpușoi și ear' păpușoi. De aceea locurile sînt stoarse și nu mai pot face pâne cum se cade.

Va să dică și lucrul pământului îi meșteșug, și de aceea îi pusă dela împē-

răție școală și pentru meșteșugul lucrării pământului. Școala, în care școleri învață cum se lucră bine pământul, se chiamă școală agronomică.

Presidentul „societății pentru cultura și istoria Bucovinei“, anume Dr. Christof cavalier de Petrovici, a fost cel dintăiu care în anul 1852 a început a lucra ca să se facă o școală agronomică în țeara noastră. Din lucrarea lui însă nu s'a ales nimic.

În adunarea generală a numitei societății din 14 Iulie 1868 earăși a fost vorba să se facă o școală agronomică și s'a hotărît, ca presidentul de atunci al societății, Otto baron de Petrino, să dea la comitetul țerii o cerere în scris împreună cu planul, după care avea să se facă școala aceea și să se ceară ca lucrul acesta să se pue la cale cât mai degrabă.

Comitetul țerii a hotărît apoi în ședința din 9 Octomvrie 1868, ca pentru o școală agronomică în Cernăuț ori undeva aiurea în apropierea acestui oraș să dea fondul țerii de ocamdată 1000 fl., apoi în fiecare an câte 2500 fl.; și a mai hotărît ca pentru sumele de bani, ce vor fi încă de lipsă, să se înțeleagă cu fondul religiosar și cu cârmuirea împărătească din Viena.

Planul școalei agronomice și o lege anume pentru aceea școală s'au primit în ședința dietei țerii din 30 Octomvrie 1869 și s'au întărit și de Maiestatea Sa Împăratul cu scrisoarea din 24 Aprilie 1870. Tot în ședința aceea s'a pus la cale, ca în loc de 2500 fl. fondul țerii să dea în fiecare an 3500 fl., și comitetul țerii a fost împuternicit să ceară dela guvern, ca casa și câmpul de lipsă pentru școala agronomică să se cumpere pe banii fondului religios.

Pentru cumpărătura asta fondul religios a împrumutat țerii suma trebuincioasă de bani, și s'a mai prins a da în folosul școalei agronomice pe un răstimp de trei ani câte 2500 fl. pe an. Ministeriul agriculturii sau al lucrării pământului a dat în folosul aceleiași școale 14 mii fl., eară ministeriul învățământului a făgăduit că va da câte 500 fl. pe an, numai să învețe și școlerii dela preparandie știința despre lucrarea pământului.

Cumpărându-se apoi lângă grădina publică din Cernăuț o casă împreună cu 50 de juguri de câmp și fiind numiți și profesorii, școala agronomică, care are 3 clase de câte un an, s'a deschis în casa aceea în 29 Octomvrie 1871 deocamdată numai cu anul întâilea.

Învățătura a început a se da din capul locului așa, că ceea ce învăța școlerii din carte, aceea lucra și în câmp.

Cu legea dietei țerii din 12 Ianuarie 1886 învățământul dela școala agronomică se mai lărgi, și se hotărî ca școlerii la sfîrșitul anului al treilea să facă ispitirea numită m a t u r a. Dară ce folos! Școala asta este așa întocmită, încât școlerii cei ce o găsesc nu și pot afla cu dînsa pîne aice în țeară, și de aceea sau se duc în alte țeri, sau își caută altă stare ca să poată trăi.

Dela anul 1871 până la 1890 au âmblat la școala agronomică din Cernăuț 117 școleri români, 102 nemți, 55 ruteni, 10 poleci, 1 armean, 1 unгур și 1 cech, și de toți au sfîrșit școala aceasta 79 de școleri. Cum vedem, școlerii români au fost cei mai mulți. Dacă am căuta însă, câți din trînșii au astă-đi pîne în Bucovina cu învățătura lor, am afla abie vr'o doi, trei. Și oare de ce? Din pricină că școala agronomică drept că li-a dat învățatură, dară ei de învățătura aceea nu s'au putut folosi, fiind-că întorcându-se la părinți n'au aflat atâta pămênt ca să'l lucre după învățătura lor, și nau găsit nici locuri pela moșii mari, unde ar fi putut să fie economi buni și să capete plată pentru munca lor. Școlarii eșiți din școala agronomică au fost așa-dară siliți și sînt siliți și în đua de

astă-đi sau se se ducă la livisorie, la scriitorie prin cele cancelării ori pe aiurea, sau se se ducă în altă țeară. Așa putem đice că școala agronomică din Cernăuț este mai mult o floare la urechie pentru țeara noastră.

Nu-'i vorbă, școale agronomice ar fi tare bune pentru noi, pentru-că toți trăim din lucrarea pământului și, dacă am scie cu toții a lucra pământul cu meșteșug cât se poate de bine, am ave folos cu mult mai mare decât cum avem în điuă pe ađi. Dară nouă ni-ar trebui școale agronomice de acelea, în care fie-care școler și cu mai puțină carte ar învăța a lucra mult așiși cu mâna lui, având învățători cari se grăească cu dînsul în limba lui. Eacă, așa o școală se gătesce comitetul țerii se ni facă în Rădăuț, și noi cerem se se facă școala aceea cât de curênd, căci scim că are se fie de mare folos.

Până se avem însă parte de școala agronomică din Rădăuț, se nu ne lăsăm nici de școala agronomică din Cernăuț, pentru-că nouă ne trebuie mulți oameni cu carte.

15.

Școala teologică în Bucovina.

Este bine multe se le scie omul, dară mai bine-'i se scie de Dumnezeu. Dumnezeu doară ni dă vieață și sănătate

și cu mâna lui le ține toate, el este părintele nostru și noi sîntem fiii lui. Dacă sîntem noi însă fiii lui Dumnezeu, apoi oare cum avem să ne purtăm înaintea feței lui celei sfinte, ca să ne arătăm că sîntem fii vrednici? Eacă, chiar învățătura asta se dă într'o școală ce se chiamă școală teologică, adică școală despre cuvîntul lui Dumnezeu. De aceea teolog se chiamă acela, care âmbă la șoala aceea și învață ce are să cuvinteze de Dumnezeu.

Pe timpul cînd Bucovina a venit la împărăția Austriei, preoții noștri, abia scieau numai a scrie, a ceti și a face rînduețele bisericești, și pentru învățătura aceasta nu era pusă anume o școală teologică, ci ei învățau numai pela școalele mănăstirești.

Împăratul Josif II însă voia ca preoții noștri să învețe mai multă carte, și de aceea episcopul nostru de atunci Dositeiu Cherescul și presidentul sfatului de resboiu al curții împărătesci din Viena contele de Hadic 'l-au rugat pe mitropolitul din Carloviț Moisi Putnic, ca să caute între preoții săi pe unul, care ar pute să vie la Bucovina și să deschidă o școală teologică. Mitropolitul Moisi Putnic 'l-a aflat pe călugărul sêrb Daniil Vlachovici, care sciea cîte ceva și românesce. Călugărul acela a venit apoi la

Bucovina și a căpătat 300 fl. leafă, locuință și 12 stinjini de lemne pe an, pe lângă cheltuețele drumului.

În anul 1786 el și-a deschis școala teologică în Suceavă, fiind-că pe atunci Suceava, eară nu Cernăuțul, era orașul cel mai mare în țeară. În școala aceea școlerii aveau să învețe 3 ani. Până la întâia ispitire din luna lui Septemvrie 1786 învățătorul Vlachovici a avut numai 7 școleri, și învățătura li-o da el singur în limba românească. E a c ă î n c ă o d o v a d ă , c ă p e a t u n c i l i m b a r o m ă n e a s c ă e r a u n i c ă l i m b ă a ț e r i i n o a s t r e !

Doi ani mai târziu, anume în 1788, erau acuma 33 de școleri la școala teologică din Suceavă. Daniil Vlachovici, neputându-și învăța singur pe toți, a căpătat doi învățători de ajutor, adecă pe fiul său Petru Vlachovici și pe bucovineanul George Popovici.

Cu scrisoarea împărătească din 23 Aprilie 1789 fiind numit Daniil Vlachovici episcop al Bucovinei, el a strămutat școala teologică la Cernăuț în casele unde ședea el și unde a rămas cu doi învățători până la anul 1804. În anul acela avea școala în cele 3 clase 141 de școleri, dintre cari 31 căpătau stipendii din fondul religiosar.

În 4 Octomvrie 1827 școala teologică s'a prefăcut într'o școală mai înaltă numită „Institutul teologic“ la care se primiau școleri cu învățături gimnasiale și unde aveau să învețe acuma 4 ani. În 12 Faur 1828 s'a deschis și Seminarul adevă casa aceea, în care toți cei-ce învață preoția locuesc la un loc până ce s'însășesc învățăturile, având mai mulți privighitori și stând sub ascultarea lor. Profesorii dela institutul teologic erau acuma oameni tare învățați eșiți de prin școli înalte din Viena.

Până la anul 1848 se învăța la institutul teologic toate cele în limba latinească, eară dela anul acela înainte episcopul Eugen Hacman porunci să se învețe toate în limba românească.

În anul 1875 Maiestatea Sa Împăratul a ascultat cererea țerii noastre și 'i-a dat și școala cea mai înaltă din Cernăuț numită universitate. Universitatea îi o școală, care are 4 școli deosebite ce se chiamă facultăți. Cele 4 facultăți sânt: 1. Facultatea teologică adevă școala, în care învață cei-ce vreu să fie preoți; 2. facultatea juridică, în care învață cei-ce vreu să fie judecători, avocați, adiuncți și alte cele; 3. facultatea filosofică, în care învață

cei-ce vreu să fie profesori pela școalele mijlocii, adecă la gimnasii, la preparandie, la școala reală și așa mai departe; 4. facultatea medicinică, în care învață cei-ce vreu să fie doftori. Aceste 4 facultăți sau școli la un loc se numesc universitate.

Universitatea noastră din Cernăuț nu-’i deplină, pentru-că îi lipsește facultatea medicinică.

Cum vedem, institutul teologic de mai nainte s’a prefăcut în 1875 în școala cea mai înaltă, adecă în facultatea teologică, care se ține de universitate. Așa am ajuns dela școala cea micuță teologică alui Daniil Vlachovici până la facultatea teologică.

Dela anul 1876 până la 1892 au eșit dela facultatea teologică din Cernăuț la 350 de teologi, cari s’au făcut preoți și dintre cari cei mai mulți au fost Români.

Încă un cuvânt.

După ce scim acuma istoria tuturor școalelor din țeara noastră, nouă ni-ar păre bine ca sătenii noștri să iee tare bine seama la cele ce le mai spunem aice: Legea împărătească poruncesce, că fiecare băiet ori copilă are să înceapă a âmbra la școală după ce a împlinit vârsta

de 7 ani. Dacă părinții n'au de gând să-și dea copiii la școli mai înalte, apoi după ce au sfârșit de âmbat 6 ani la școala din sat îi țin acasă la gospodărie. Dacă vreu însă părinții să facă din copiii lor preoți, profesori pela școli mijlocii, comisari și doftori, apoi noi li dăm sfatul să iee seama ca copiii cu 10, 11 ori cel mult 12 ani să poată intra în gimnasiu, și așa cu 18, 19 ori 20 de ani să poată eși din gimnasiu și să între la universitate. Eacă de ce dăm noi sfatul acesta:

În gimnasiu se primesc băieți numai dela vârsta de 10 ani înainte. Întrând careva bunăoară cu 14 ani în gimnasiu, când vine în clasa a șesa, îl iau la catane pe trei ani.

Acuma slujind el la oaste 3 ani, uită multe din cele ce le-a învățat, încât nu i se mai face a se întoarce înapoi la gimnasiu ca să-l gătească, și așa nu mai poate fi nici preot, nici profesor, nici doftor sau alta ceva. Dacă a sfârșit însă cineva gimnasiul cu 18, 19 ori 20 de ani, apoi se poate scrie la catane numai pe un an, se face adevărat, cum se dice, slujesce când vre el, și așa gătesce școlile fără zahaiu.